

John Hospers

Analitik Felsefeye Giriş

An Introduction to Philosophical Analysis 4th

Çeviren: **Şahin Filiz**

Adres Yayınları® / 45

2. Baskı: Eylül 2021; 1. Baskı: Ocak 2017

ISBN: 978-975-2500-51-8

© 2021, 2016, Adres Yayınları®

© 1997, Pearson Education, Inc.®

Bu kitap İngilizcede, Pearson Education, Inc.'e bağlı *Prentice-Hall* tarafından *An Introduction to Philosophical Analysis* ismiyle yayınlanmıştır. Türkçe çevirisi ve baskısı, eserin 4. edisyonundan Pearson'ın izniyle yapılmıştır.

Yayın Editörü: **Hasan Yücel Başdemir**

Dil Editörü: **Burak Yiğit**

İç Tasarım: **Emre Turku**

Kapak Tasarımı: **Ceren Özçevik – Mesut Koçak**

Tashih: **Burcu Turku – Sümeyye Karagöz**

Baskı: **Bizim Büro Matbaacılık**

Adres: Zübeyde Hanım Mah., Sedef Cad., No: 6/A, İskitler, Altındağ, Ankara
Telefon: (312) 229 99 28 | Faks: (312) 229 99 29 | Sertifika No: 42488

LiBeRtE
yayıngrubu

Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara

Telefon: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03

E-mail: info@liberte.com.tr | Web: www.liberte.com.tr | Sertifika No: 52155

Adres Yayınları® Liberte Yayın Grubu'nun tescilli bir markasıdır.

John Hospers

John Hospers (1918-2011), Amerikalı filozof ve politikacıdır. Central College'tan mezun olduktan sonra Iowa ve Colombia üniversitelerinde akademik eğitimini sürdürdü. Brooklyn College'da ve Güney California Üniversitesi'nde felsefe, estetik ve ahlak dersleri verdi ve felsefe bölüm başkanlığı görevinde bulundu.

Hospers, 1972 yılında Liberteryen Parti'nin ABD'deki ilk başkan adayı oldu. Seçimlerde başarı sağlayamadı. Hospers, felsefe disiplinlerindeki profesyonel ilgisinin yanında liberteryen düşüncenin en önemli temsilcilerinden biri sayılır.

John Hospers'in Diğer Kitapları:

- Meaning and Truth in the Arts (Sanatta Anlam ve Doğruluk) (1946)
- Introductory Readings in Aesthetics (Estetiğe Giriş Okumaları) (1969)
- Artistic Expression (Sanatsal İfade) (1971)
- Libertarianism: A Political Philosophy for Tomorrow (Liberteryenizm: Yarının Siyasî Felsefesi) (1971)
- Understanding the Arts (Sanatı Anlama) (1982)
- Law and the Market (Hukuk ve Piyasa) (1985)
- Human Conduct (İnsan Davranışı) (3. edisyon, 1995)

İÇİNDEKİLER

DÖRDÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZ 10

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ 11

ÇEVİRİYE DAİR BİRKAÇ SÖZ 12

1. BÖLÜM: SÖZCÜKLER VE DÜNYA DİL VE GERÇEKLIK (REALİTE) 14

1. FELSEFİ SORULAR15
Felsefe Nedir? 19
Sözel Sorunlar 21
2. SÖZCÜKLER VE ŞEYLER 23
Herakleitos ve Genel Sözcükler.25
Sınıflama27
Araçlar Olarak Sözcükler28
3. TANIM 29
Tanımlama ve Varoluş 31
Tanımlamaların Kapsamı32
Doğruluk ve Tanımlama32
İnsan Nedir? 37
4. BELİRSİZLİK 40
5. ÇAĞRIŞIM /YAN ANLAM 44
Duyusal Anlam 45
6. GÖRME YOLUYLA TANIM 46
İzlenimler ve Fikirler 49
7. ANLAMSIZLIK 52
- ALIŞTIRMALAR 58
- SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA 62

2. BÖLÜM: NELERİ BİLEBİLİRİZ? BİLGİ 64

1. BİLME NEDİR? 65
İnanç 67
Doğru/Doğruluk 67
Kanıt 75
2. BİLGİNİN KAYNAKLARI 79
Akıl 79
Deney90
- ALIŞTIRMALAR100
- SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA104

3. BÖLÜM: DÜNYA NEYE BENZER? DÜNYAYI ALGILAMA 106

1. SAĞDUYU GERÇEKÇİLİĞİ107
Şüpheler ve Yanıltmalar (Yanılgı/ Yanıltma) 107
Rüyalar110
İllüzyon (Yanılsama) ve Halüsinasyonlar (Sanrılar).112
Mikroskoplar ve Teleskoplar.115
Atomlar ve Elektronlar116
2. BERKELEY'İN İDEALİZMİ118
Var Olmak Algılanmaktadır-Esse Est Percipi.121
Zayıf İdealizm Güçlü İdealizme Karşı 123
Duyusal Tecrübelerin Nedenselliği 123
Eleştiriler..... 125
3. FENOMENALİZM129
Duyu-Verisi. 130
4. TEMELLERE SALDIRI133

Verilmiş-Verilen-Verili Olma..	135
Duyu-Verilerine Saldırı	136
ALIŞTIRMALAR	139
SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA.	143

4. BÖLÜM: EVRENİN İŞLEYİŞ DÜZENİ BİLİMSEL BİLGİ 144

1. DOĞA YASALARI	146
2. AÇIKLAMA	149
3. KURAMLAR	150
Astronomi Kuramı..	152
Jeoloji Kuramı..	155
Fizik Kuramı	158
Ortaya Çıkma ve İndirgenebilirlik.	159
Biyolojide Açıklama.	162
Yaratılış Evrime Karşı	164
4. OLASILIK.	167
Zaman Yalculuğu.	169
5. TÜMEVARIM SORUNU.	170
Tümevarım Sorununun Çözümü.	174
ALIŞTIRMALAR	178
SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA.	181

5. BÖLÜM: NEDİR VE NE OLMALI? ÖZGÜRLÜK VE ZORUNLULUK 182

1. MATEMATİK	183
2. KANT VE SENTETİK APRİORİ	188
3. NEDENSELLİK.	193
Bir Neden Nedir?	193
Nedensel İlke	202
4. DETERMİNİZM VE ÖZGÜRLÜK	207
Özgürlük	207
Kadercilik	210
Belirlenimsizcilik (İndeterminizm)	211
Öngörülebilirlik.	212
Şans	213
Özgürlükle Bağdaşmayan Olarak Belirlenimsizcilik.	214

Aktör Kuramı	220
ALIŞTIRMALAR	224
SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA.	229

6. BÖLÜM: BEN NEYİM? ZİHİN VE BEDEN 232

1. FİZİKSEL VE ZİHİNSEL.	235
Başka Zihinler	237
Bilgisayarlar Bilinçli Olabilir mi?..	243
2. FİZİKSEL İLE ZİHİNSEL ARASINDAKİ BAĞ.	245
Materyalizm	247
3. KİŞİSEL KİMLİK..	250
Ne Zaman Hala Sensin?	251
Bellek.	254
ALIŞTIRMALAR	265
SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA.	269

7. BÖLÜM: BAŞKA NE VAR? DİN FELSEFESİ 272

1. DİNİ TECRÜBE.	274
2. ONTOLOJİK KANIT	278
3. KOZMOLOJİK KANIT	279
Nedensel Kanıt	280
Bağımlılık Kanıtı..	284
4. MUCİZELER KANITI	286
5. TELEOLOJİK KANIT (TASARIM KANITI)..	291
Kötülük Sorunu	297
Alternatif Tasarım Görüşleri.	309
6. ANTROPOMORFİZM (İNSANBİÇİMCİLİK) VE MİSTİSİZM 315	
Antropomorfizm.	315
Mistisizm.	318
Dini Kuramlar..	319
Dinin Yararı..	324
ALIŞTIRMALAR	327
SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA.	332

**8. BÖLÜM: OLAN VE OLMASI
GEREKEN
ETİK SORUNLAR 334**

1. META-ETİK 335
Ahlaki Terimleri Tanımlamak 337
2. İYİ 341
3. DAVRANIŞ KURAMLARI 345
Egoizm 345
Altruizm (Diğerkâmlık) 347

- “Komşunu Sev”* 348
- Altın Kural* 350
- Evrenselleştirilebilirlik* 350
- Faydacılık* 351
- İnsan Hakları* 354
- Adalet* 356
- ALIŞTIRMALAR 366
- SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA 369

DİZİN

372

DÖRDÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZ

Bu kitabın ilk iki baskısı, felsefe ve dil konusunda uzun bir giriş bölümü içeriyordu. Kullandığımız dille değerlendirdiğimiz problemler üzerinde dilin etkisini ilk defa tartışarak kısmen çözülsün ya da çözülmesin, felsefi problemlerin en iyi şekilde açıklığa kavuşturulabileceğine, felsefi süreçle bağları koparmaksızın ya da gecikmeye maruz kalmaksızın böyle bir tartışmanın felsefi konuları kavramada en kısa yol olduğuna o zaman inanmıştım ve hala da inanıyorum.

İzlenimim o ki öğrenci olmayan okurlar, kitabı okumaya bu açılış bölümüyle başlıyorlar. Ama okurların çoğu bu kitabı okumakla mükellef öğrenciler ve açıkça anlaşıyor ki çok az öğretmen öğrencilerine bu açılış kısmını okumak görevini vermekteydi ve sonucunda kitabın üçüncü baskısından bu bölüm çıkarıldı. Ancak çıkarılması hususundan yeteri kadar şikayet aldık ve neticesinde kitabın elinizdeki mevcut baskısında bu kısım basitleştirilmiş ve kısaltılmış olarak gözden geçirilerek yeniden düzenlendi.

Giriş niteliğinde olan birçok kitap, din ve etik gibi zaten öğrencilerin ilgisini çektiği düşünülen konular hakkındaki tartışmalarla başlar. Bu konularla başlamak cazip olurdu; ama bu tercih edilmedi. Öncelikle temel epistemolojiyi sunmanın esas olduğuna karar verdim. Bu yüzden şimdiki sözcüklerden çoğu yeni olmasına rağmen büyük çoğunlukla önceki ile aynı olan kitabın esas yapısını olduğu gibi bıraktım. Yeni işleyişin, giriş okuyucuları için daha kolay olacağını; teknik olmayan konuşma dilinde İngilizce kullanılarak verilen bir hayli örnek ve aydınlatıcı diyalogların öğrencileri kitabı okumaya daha da teşvik edeceğini umuyorum. Okurlar, bir konuyu aydınlatmak için üzerinde durulan noktaların ne olduğunu unuttuktan uzunca bir süre sonrada olsa o hususta verilen bazı örnekleri sıklıkla anımsamaktadırlar. Elinizdeki baskıda okurların anımsadığı şeyin, her ikisinin bir karışımı olacağını umut ediyorum.

Bu kitaba eleştirileriyle katkı sunan Indiana Üniversitesi'nden Michael Burke'e, Butler Üniversitesi'nden John Beversluis'e ve Texas San Antonio Üniversitesi'nden Mark Bernstein'a özellikle teşekkür etmekten kıvanç duyuyorum.

Yine elinizdeki baskının hazırlanmasında önceki baskı üzerinde yorumlarıyla yardımlarını esirgemeyen birkaç kişiye de minnetlerimi sunmadan geçmek istemiyorum: Stanford Üniversitesi'nden Profesör John Dupre'ye, New Orleans Üniversitesi'nden Profesör Edward Johnson'a, Utah Walley State College'dan Profesör Joseph Grcic'e ve meslektaş ve arkadaşlarımdan çoğuna, Profesör Martin Lean'a müteşekkirim.

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Felsefeyle ilk kez uğraşanlar, farklı güdülerden hareketle bu işe girerler. Bazıları bilimlere, bazıları sanatlara ve bazıları da dinlere olan ilgileri nedeniyle felsefeye yönelirler. Diğerleri ise, “şeylerin anlamı” veya “dünyanın tümüyle ne anlama geldiği” hakkında tedirginlik yaşadığından, herhangi bir akademik arka plan olmaksızın felsefeye başvururlar. Hâlen bazı kimseler ise insanların “felsefe” sözcüğünü kullandıklarında ne hakkında konuştuklarını bilmenin ötesinde özel hiçbir dürtüye sahip değildirler. Bu nedenle farklı insanların felsefe yapma ve cevabını umdukları sorular sorma istekleri, onları felsefeye iten nedenler kadar çeşitlidir; nihayetinde bu talepleri tatmin etmek için yazılan kitaplar da o kadar çeşitlidir. Çoğu kez okuyuculara felsefe öğretmeyi amaçlayan iki kitap aynı benzerlikte materyalleri ya çok az içerir ya da hiç içermez. Bu nedenle herkesi veya belki de okuyucuların büyük bir çoğunluğunu tatmin edecek bir kitap yazmak mümkün değildir.

Bir kimse, bu zorlukla tüm felsefi problemlerin ele alınıp incelendiği kapsamlı bir kitap yazmaya çalışarak baş etmeye çalışabilir ve okuyucular sadece kendilerini en çok ilgilendiren kısımları seçerler. Ancak bu uygulama da neredeyse imkânsızdır: Binlerce sayfalık bir kitap, yeterli başlangıç olamayacağı gibi her bir probleme birkaç sayfa ayırmak da uygun olmayacaktır ki bu da okuyuculara çok anlamlı gelmeyecek şekilde farklı konuları taslak özetler halinde bırakmak olur. Böyle bir çalışma, bazı terimlerin anlamlarını öğretebilir ve birkaç “genel yönelimi” kavratılabilir, ama problemleri okuyucu için açık hale getirecek yeterli materyalleri sağlayamaz.

Kapsül (kısa, özlü) yöntemi bile, felsefede başka birçok alanda olduğundan daha az başarılıdır. Bu durumda açık ve anlaşılır tek çözüm, her şeyi değil ama alandaki konuların bir kısmını içeren bir çalışma yapmaktır. Ancak problemleri içerse de içermese de bunun da bazı sakıncaları vardır. Pek çok okuyucu bir takım konuların dâhil edilmesine, aynı şekilde bir takım konuların kapsam dışı bırakılmasına itiraz edeceklerdir. Elinizdeki bu kitapta tüm bu dezavantajların en azına sahip olduğundan bu yöntem izlenmektedir.

ÇEVİRİYE DAİR BİRKAÇ SÖZ

ABD’de akademisyenler, aydınlar, araştırmacılar ve üniversite öğrencilerinin yoğun ilgisi nedeniyle John Hospers’in, orijinal adıyla *An Introduction to Philosophical Analysis*, çeviri adı ile *Analitik Felsefeye Giriş* adlı bu kitabı, onlarca baskı yapmış ve dört defa da güncellenmiştir. Yazar, ikinci ve dördüncü güncelleme (edisyon) için Önsöz yazmış ve ilk baskısından itibaren kitabını nasıl geliştirdiğini okurlarına açıklamıştır. Ülkemizde henüz yeşerme aşamasında bulunan felsefe ve buna bağlı bilimsel alanlar için büyük bir boşluğu dolduracağına inandığım söz konusu kitabın çevirisini doğal olarak dördüncü, yani son edisyonu esas alarak yaptığımı okurlarıma iletmem gerekir. *Analitik Felsefeye Giriş*’in, başta Felsefe bölümleri, İlahiyat fakültelerinin Felsefe ve Din Bilimleri Bölümleri ve en genel anlamda sosyal bilimler, insan bilimleri ve pozitif bilimlerle ilgili olan her araştırmacı ve okur için başvuru kaynağı niteliğinde olduğunu, bir yıldan uzun süren çeviri çalışmamda uyguladığım titiz ve kılı kırk yaran yöntemi seçmiş olduğumdan cesaret alarak ifade etmek isterim.

Başta felsefe bölümleri ve felsefeye yakından ilgi duyan okurların ısrarlı talepleri, kitabın ilk yarısının tekrar yayınlanmasını zorunlu kılmıştı. Atilla Yayla’nın, kitabın orijinalinin kalan kısmını da çevirerek ilk yarısıyla birleştirip yayınlanması doğrultusundaki isabetli teşviki, elinizdeki *Analitik Felsefeye Giriş* kitabının bütün olarak ortaya çıkmasına neden oldu. *An Introduction to Philosophical Analysis*’in 4. edisyonundan (1997) yaptığım bu çeviri kitap, tümüyle siz okurlara böylelikle sunulmuş oldu. Kendisine içtenlikle teşekkür ederim.

Analitik Felsefeye Giriş, Türkçemizdeki klasik felsefeye giriş kitaplarında yer alan felsefenin temel sorun ve kavramlarını tanıtmaya yönelik içeriklerini kapsamanın yanı sıra, felsefi analiz yöntemlerini, örnekleriyle açıklayarak felsefe yapmanın yollarını neredeyse her kesimden okurun anlayacağı kıvamda göstermektedir. Elinizdeki kitap, günlük hayattan en çetrefilli bilimsel sorunlara ait kavram ve önermeleri çözümlenerek felsefeyi, yerden göğe, insandan bilime, Tanrı’dan dine ve nihayet sembollerden içeriklere kadar uygulamanın kuramsal ve pratik yöntemlerini sunmaktadır. Yöntemi, hem dilsel ve hem de kavramsal açıdan uygulamaktadır. Çok uzaktan çok yakına kadar uzanan çizgide felsefe ile ilgilenen her okur, felsefenin ne olduğunu ve ne olmadığını bu çeviriyi okuduğunda daha açık-seçik değerlendirebilecektir. Her insan bir okur; her okur bir insan olduğuna göre okur, kitabın insana ve onun düşünce yöntemine dair olduğu gerçeğini, John Hospers’in akıcı üslubuyla öğrenmenin keyfini yaşayacaktır diye düşünüyorum.

Çevirinin bir dilden başka dile salt aktarımdan ibaret olmadığını farkındayım. Türkçe okurları olarak gözünüze çarpan eksikliklerden yalnız çevirmen sorumludur.

Kitaptan elde ettiğinizi düşündüğünüz olumlu izlenimler ve yararlar, yazarı John Hospers'a aittir.

Analitik Felsefeye Giriş, Felsefe Bölümleri'nde kitabı olmayan lisans ve lisansüstü Analitik Felsefe dersleri için özel bir önem taşımaktadır. Ancak çevirinin yalnız bu adı taşıyan derslerle sınırlı olmadığını vurgulamalıyım. Doğrudan felsefenin kendisi ve felsefeyle ilişkili her alan için hem giriş hem de yöntem niteliğine haiz bir kitaptır. Kitap, felsefe yapmanın mantıksal ve insan bilimsel yöntemlerini öğretmeyi hedeflemektedir. Ülkemizde gündelik yaşam diline pejoratif ama hak etmediği etiketle yerleşmiş olan "felsefe yapma" gibi safsatanın felsefeye karşı yarattığı ön yargıların yıkılmasına büyük katkı sağlamakta; "felsefe nasıl yapılır ve yapılmalıdır"ın cevabını en yetkin yöntemi izleyerek vermektedir.

Kısacası çeviri, felsefeye meraklı tüm okurları çok yakından ilgilendirmektedir.

Çeviri tekniği hakkında şunları söyleyebilirim: Türk Dili'ne yerleşmiş, dün ve bugün kullanılan bütün sözcükleri/kelimeleri, doğru anlamı hangisi daha çok tebarüz ettiriyorsa kullanmaktan çekinmedim. Kitabın yazarı John Hospers'ın, "şeylere sözcükleri etiket olarak yapıştıran biziz; şeyler değil" dediği gibi sözcükleri ideolojik kaygılara etiket yapmadan, salt felsefi analiz yönteminin doğal parçaları olarak görmek, arı-duru felsefi bakışın vazgeçilmez koşulu olmalıdır. Bu koşula uymaya çalıştım.

Analitik Felsefeye Giriş, ülkemizde bütün felsefe bölümlerinde ve İlahiyat fakültelerinde vazgeçilmez bir ders kitabı ve aynı zamanda hemen her bilime kuramsal bir giriş kitabı olarak yararlanılacak bir çalışmadır.

Tüm bu titiz çabaya karşın çeviride muhtemel hatalar bulunursa bu, şahsıma aittir. Uzun ve ciddi dikkat gerektiren bu çeviriye katkısı dokunan Akdeniz Üniversitesi ailesinden A. Bilge Öztürk'ü, Orkan Ernalbant ve Serdar Sakınmaz'ı anmak yerinde olur. Fatih Özeş, "Etik Sorunlar" bölümüne katkı sundu. Her birine teşekkür ediyorum. Özellikle dil editörü olarak emeği geçen sevgili Burak Yiğit'in katkıları son derece değerlidir, kendisine teşekkür ediyorum.

Ayrıca çevirinin basılıp yayınlanmasını sağlayan Adres Yayınları ve değerli editörü dostum Hasan Yücel Başdemir teşekkürü özellikle hak ediyor.

*Fahriye Zeynep
Gıralı- Olimpos*

1. BÖLÜM

SÖZCÜKLER VE DÜNYA

DİL VE GERÇEKLIK

1. FELSEFİ SORULAR

A Kadın neden öldü?

B Başka bir araç ona çarptığında otoyolda araba kullanıyordu. Öteki aracın sahibi çok hızlı gidiyordu ve böyle bir hızda bir çarpışma genellikle ölümle sonuçlanır veya araçlardaki insanları sakat bırakır. İşte bu kez böyle bir şey oldu. İşte o, bu yüzden öldü.

A Bunların hepsini biliyorum. Ama demek istediğim, “neden öldü?”

B O soruyu şimdi cevapladım. Başka bir araç ona çarptığında tam da o kavşakta bulunmakta idi.

A İyi de, neden o yerde idi?

B Alışveriş yapmak üzere markete gitmek için yoldaydı. O köşeden birkaç dakika daha erken geçebilirdi ama gecikti, çünkü unuttuğu bir şeyi almak için geri dönmek zorunda kalmıştı.

A Onun neden geciktiğini anlıyorum. Ancak bilmeyi (nasıl bileceğimi) bilirim ki o niye öldü?

B Ölüm nedenini sana belirttim. Ama sen nedeni değil, onun ölüm amacını bilmek istiyor görünüyorsun.

A Evet, amacı bilmek istiyorum.

B Ancak orada bir amaç olmayabilir. “Sebepsiz”, amaçsız bir ölümden söz etmemizin sebebi budur. Tanrı her şeyi yönetir ise şayet, o halde Tanrı onu ölüme sürüklerken bir amaca sahip olmuş olabilirdi. Ne olabilirdi bilmiyorum, ama en azından “amaç” sözcüğünün bu bağlamda ne anlama geldiğini biliyorum. Kadının arabayı şehir merkezine sürmesinde bir amacı vardı. Alışverişe gitmek istemişti ve aynı şekilde, Tanrı onu ölüme sürükledi ve muhtemelen böyle yapmakta bir amacı vardı.

A Ama Tanrı'nın onun ölmesini istediğine veya onu ölüme sürüklemek için herhangi bir şey yaptığına inanmam. Belki de Tanrı'nın amaçları bilinemez ve biz onların ne olduklarını anlayamayız.

B Ya da belki onu öldürmede hiçbir amacı yoktur. Sadece oldu, o kadar.

A Şans eseri mi demek istiyorsun?

- B Hayır, şans eseri değil, madeni bir paranın %50-50 gibi bir ihtimalle tura gelme şansı vardır, dediğimiz şekliyle bir şans değil. Belki bu anlamda şans, sürücülerden hiçbirinin arabalarını çarpıştırmaya *niyet* etmiş olmamalarıdır. Ama pek çok şey, bir niyetin sonucu değildir. Gezegenler güneşin çevresinde döner, ama şans eseri değil. Onlar Newton'un hareket yasalarını izler; ancak bu, onların böyle yapmada veya "orada bir yerdeki" birinin, gezegenleri güneşin çevresinde döndürmede bir amacı olduğu anlamına gelmez.
- A Onda bir amaç olmadığı halde bunun nasıl meydana gelebilmiş olduğunu anlamıyorum.
- B Neden bunu ileri sürüyorsun? Ağaç bir fırtınada devrilir. Bu olayın bir nedeni vardır, ama bizim söyleyebileceğimiz bir amacı yoktur. Eğer herhangi bir şeyin bir amacı varsa, onun kimin amacı olduğunu bana söyle, yani o amaca sahip olanın kim/ne olduğunu söyle.
- A Bu amaca sahip olan kişi olarak geriye Tanrı kalıyor, galiba.
- B Bu durumda, sorman gereken kişi odur. Bana kalırsa, herhangi birinin masum bir kişiyi ölüme sürüklemekte neden bilinçli bir amaç ortaya koymuş olacağını hayal edemem. Buna göre eğer onda bir amaç varsa, ilahi bir amaç, onun ne olmuş olabileceğini tasavvur edemem.
- A O, bizim bilmek istediğimiz bir amaç olmayabilir. Olan bitende ne *anlam* bulunduğunu bilmek istiyorum.
- B Anlam. Anlam sözcüğü için ne kadar farklı sayıda şey kullandığımızı biliyor musun?
- A Anlam anlamdır; onun ölmesinin ne anlama geldiğini bilmek istiyorum.
- B Bu trajik olayın önemini sana önemsiz göstermeye çalışmıyorum. Ama sen onun anlamını istedin ve ben, senin bizzat sorunun, nasıl bu kadar çok şey anlamına gelebileceğini sana göstermeksizin o soruyu cevaplamaya bile uğraşamam.
- A Ne gibi ... ?
- B Pekâlâ, bir şey için, bir sözcüğün bir anlamı vardır: "Kedi" sözcüğü, kediler anlamına gelir, kedileri gösterir. Sözcüğü kullandığımız zaman bu sözcük, hakkında konuştuğumuz kedilerdir. Ve diğer sayısız sözcükler için bu böyle devam eder gider.
- A Tamam, ama bu sorduğum şey değil.
- B Diğerleri de var. Bir olayın delalet ettiği şeyi bilmek istediğimizde, bazen "anlam" sözcüğünü kullanırız. Gökyüzünde bir kasırga var; bu ne anlama geliyor? Fırtına geliyor. Veya noktalar ve tireler serisi ne anlama gelir? Bu, "tekrarlama" sözcüğü için Mors kodudur.
- A Ama ben doğal işaretler ya da insan yapımı işaretler hakkında sormuyorum.
- B Bir ulus bir başka ulusla bir anlaşma imzaladığında üçüncü ulusun lideri, "Bu ne anlama geliyor?" diye sorar. Yani bu eylemin etkileri ne olacaktır? Nasıl bir sonuç doğurabilir? "Onun ölümünün anlamı nedir?" diye sorduğunda, demek istediğin şey bu mudur?
- A Böyle olduğunu sanmıyorum. Kadının ölümünün hangi etkileri olacağını sormuyorum. Örneğin, ölümünün, onu sevenleri mutsuz edeceğini ve bütün

çocuklarının bir annesiz büyüyeceklerini zaten biliyorum. Bu şeyleri zaten biliyorum.

B Pekâlâ, o zaman nasıl bir şey senin soruna cevap olacaktır? Bir cevaptan sonra bir başka cevap da seni inandırmazsa bu, neyin, soruna kabul edilebilir bir cevap olacağını değerlendirmek için iyi bir fikir olabilir.

A Bunu bilsem, soruyu soruyor olmayacaktım.

B Soruyu sormadan önce bilmen gerektiğini kastetmiyorum. Sen soruyu sormadan önce, ne tür bir cevabın yeterli olacağını bilmen gerektiğini kastediyorum. Örneğin, eğer, “o nerede?” diye sorarsam ve birisi, “o, Montana’daki akrabalarını ziyaret ediyor” diye cevaplarsa, şayet doğruysa, bu, sorunun cevabı olacak bir önerme türüdür. Bilmek istediğim şey ne tür bir cevap sorunu cevaplamada yeterli olacaktır?

A Emin değilim. Galiba şeylerin düzeninde kadının ölümünün ne anlama geldiğini bilmek istiyorum.

B Bunun başkalarının yaşamında geniş bir etkisi olacak mı? Bunu mu kastediyorsun? Muhtemelen olacaktır ve belki de olmaz; bu, ne kadar çok insanın o kadına yakın olduğuna ve toplumda ne kadar iyi bilindiğine bağlıdır.

A Hayır, sadece bunun diğer insanları nasıl etkileyeceğini kastetmiyorum.

B Fakat eğer kadının ölümü, etrafındakilerin yaşamlarını ve bazı başka şeyleri gözden geçirmelerine yol açıtıysa bunun bir anlamı olacaktır değil mi? Eğer bu şekilde onları etkileyecekse kadının ölümünün başkaları için anlamı olduğunu söyleyebilirdin.

A Evet, ama ben bundan daha fazla bir şey kastediyorum. Şeylerin düzeninde, evrenin planı veya amacında onun ölümünün ne öneme sahip olduğunu bilmek istiyorum.

B Peki, eğer sorduğun şey buysa, o zaman sen yine Tanrı’nın amaçları hakkında soruyorsun. Soruna cevap vermeye çalışmıyorum, gördüğün üzere ben sadece soruyu *açıklığa* kavuşturmak için uğraşıyorum. Cevabın hangi alanda yattığını bilmek istiyorum ki görünen o ki bunu bana söylemiş oldun: Sen ilahi amaç doğrultusunda bir cevap istiyorsun. Böyle bir cevabın verilip verilemeyeceği başka bir sorudur. Buraya gelene kadar ise öncesinde bizim bayağı bir mesafe kat etmemiz gerekecek.

Bu hayali sohbette biz zaten kendimizi felsefi sorular sormaya dalmış bulmaktayız. Burada bir araba kazası ile ilgili bazı olguların tasviri yapıldı. Bu tasvirde, “neden”, “amaç”, “akıl” ve “anlam” gibi tipik felsefi sözcükler kullanıldı. Bunların hepsinin açıklığa kavuşturulması gerekir. Biz bu sözcükleri günlük hayatımızda kullanıyoruz, ama çoğu insan onları çok dikkatli ve çok açık şekilde kullanmıyor. Felsefede bunları daha dikkatlice kullanmak zorundayız; böyle yapmazsak sıklıkla birbirimizi aynı şeylerden bahsediyor sanır iken sadece başka şeylerden konuşuyor halde buluruz ve söylediklerimize itina göstermeksizin ileri geliri manasız tartışmalar içerisine gireriz. Şu iki örneği ele alalım:

1. Felsefe gerçekliği (reality) inceler, ama bilimler de böyle yapar; o halde öyle ya da böyle çalıştığımız her konu aynı şeyi yapar. Ve “gerçeklik” sözcüğü ile

ne kastedilir? Filozofların, bu tür soruların “üç kolay derste kapsül kültürü” isteyenlerin anlayacağı kadar basit olmadığını göstermek gibi angarya işleri de vardır.

“Gerçek” sözcüğünü ele alalım: “O gerçek bir ördek değil, bir ördek tuzağıdır (yapay bir ördek cismi).” “Oradaki bir zürafa değildir, gün batımından yansıyan ve bir zürafa gibi görünen biçimlerin bir görüntüsüdür.” “O gerçek bir pembe fare değildir, sende alkol bağımlılığına bağlı bilinç bulanıklığı var ve halüsinasyon görüyorsun.” “O gerçekten meydana gelmedi, bir rüya idi; ya yanlış bilgilendirildin ya onu yanlış okudun ya da birileri yalan söyledi.” “O gerçek bir problem değil, sahte bir şey; sen bir problem olduğunu sanıyorsun ama yok.” ve benzerleri.¹ “Gerçek” sözcüğünün bu kullanımlarından her biri farklıdır; bu kelimenin nelerle çeliştiğini ve birçok farklı şeyle nasıl çeliştiğini bilirsek onunla kastedilenlerin ne olduğunu da belirleyebiliriz. Örneğin, yapay bir ördek, gerçek bir ördek değildir. Tüm bunların yanında “gerçek” sözcüğü, çoğu zaman sırf “pekiştirme” olarak kullanılır: “Bu gerçekten oldu.” demek, “Bu oldu.” demenin vurgulu bir şeklidir.

Öyleyse “Gerçek nedir?” sorusuna basit bir cevap veremeyiz. “Gerçek” sözcüğünün, ne anlama geldiğini o belirli bağlamda neyin gerçek sayılmadığı ile ayırıştırarak ona zıt düşecek şekilde anlamlandırabildiğimiz çeşitli şeylere işaret ederken bitmek tükenmek bilmeyen hantal ve yorucu uğraşlar içinde boğulmak zorundayız (ki bu anlam farklı bir bağlamda yine değişebilir). Bir rüya gerçek midir? Pekâlâ, bu, şu-rada duran ağaca benzemiyor, ama bu gerçek bir deneyimdir, öyle değil mi? Yeni başlayan birine göre bu şaşırtıcı, sinir bozucu hatta öfke tetikleyici olabilir. İnsanlar basit sorulara basit cevaplar isterler. Ama onların görmedikleri şey, sorunun basit olmadığıdır. Bunu onlara göstermek, felsefenin içinde kısa bir gezinti yapmış olmakla mümkündür.

2. Hayatın anlamı nedir? Bu, sıklıkla felsefenin cevaplama gerektiğine inanılan bir sorudur. Ancak ilkin, bunu sorduğumuzda sorudaki tuzakları görmeyiz. Düşmanca birkaç kelime söylendiğinde ve hatlar kesildiğinde “Bu telefon çağrısının anlamı nedir?” diye sorarız. Başka çeşitli sorular da sorabiliriz: “Kim aradı?” “Arayan ne istiyor?” “Bu geleceğe dair hangi işareti veriyor?” ve pek çok diğer şeyler. “Günberi (perihelion) ne anlama gelir?” Güneşe en yakın olduğunda (veya bir uydu kendi etrafında dönen gezegene en yakın olduğunda) bir gezegenin yörüngesi üzerindeki nokta demektir. Bu, “anlam” sözcüğünün, sözlük anlamına bir örnektir; o bize, bir sözcüğün bir dilde nasıl kullanıldığını söyler.” O düşüncenin anlamı nedir?”, yani onunla neyi amaçladın? Senin ne olduğunu düşündüğüm şeyle mi iletişime geçmeye çalışıyorsun? “Düşen bir barometre ne anlama geliyor?” Bu, fırtınanın patlamak üzere olduğu anlamına gelir. O, gelecekteki olayların göstergesidir. “Eğer uçaktaki herkes öldürülmüşse, bu ne anlama gelir?” “Bu eğer arkadaşınız uçakta ise o da öldürülmüştür” anlamına gelir yani, mantıksal olarak buna işaret eder. Öncülü onaylarsanız, sonuç kaçınılmazdır.

1 Bakınız J. L. Austin, *Sense and Sensibilia* (Oxford: Oxford University Press, 1962).

Bu durumlarda (bizzat “anlam” sözcüğünün bu halinde) *çok fazla* anlamlarla karşılaşırız: tanım olarak anlam, niyet olarak anlam, içerme/imâ olarak anlam, amaç olarak anlam, geleceğin ifadesi olarak anlam vesaire. O halde, birisi, “Hayatın anlamı nedir?” diye sorduğunda ilk görevimiz, soru soranın hangi bilgiyi tedarik etmek istediğini belirlemeye çalışmaktır. Niçin yaşamaya devam etmesi gerekir? Hayatının çok yönlü bir amaca hizmet edip etmediğini bilmek ister mi? Keşfetmediği ama geleceği için önemli olan hayatındaki olayların bir çizgisi olup olmaması söz konusu mu? Veya hayatına ilişkin ne yapması gerekir? Belki de Tanrı onu, onun keşfetmesini beklediği bir şeyden dolayı yaratmıştır. “Bana ne bilmek istediğini başka şekilde anlat” diyebiliriz. Ancak böyle yapmak, özellikle bunlar gibi ayırımları yapamayan, ipe sapa gelmez düşünceleri ve izlenimleri değerlendirmede çok iyi olmayan kimseler için başlangıçta son derece zor, hatta imkânsız, olabilir. O, gerekli olmayan tatsız bir çaba ve yoğunlaşma içine çekildiğini düşünebilir: Onun bilmek istediği bütün şey, “Hayatın anlamı nedir?” ve burada, sorusunu bu kadar çok hafife almadan önce alternatif çözümler arasında onu seçime zorlayarak onu zora sokuyoruz. Anlaşıldır ki bu son derece sinir bozucudur.

Bununla birlikte önümüzü kesen sis perdesini aralamadıkça felsefede daha ileriye gidemeyiz. Soru soran kişi bile sisli bir soru sorduğunun farkında değildir ama sorusunu neden basit şekilde ve doğrudan cevaplamadığımızı merak eder. Bu noktada pek çok insan kendi sisli sorularına takılır kalır, eşit şekilde birinin sisli karanlık ama bir parça tumpuraklı olan ve çekici görünen cevabını alır. Hayatın anlamı, alın yazınızı gerçekleştirmektir (içindir) ve sonra tatminkâr bir şekilde döner, gider. Ama bu insanlar, felsefenin konularına teğet geçerler.

Felsefe Nedir?

Bir konuyu çalışmaya başladığımızda genellikle bize konunun ne olduğu, konuyu adlandıran sözcüğün ne anlama geldiği sorulur. Biyoloji, yaşayan organizmaların çalışılması ile ilgilidir. Astronomi, yıldızlar ve gezegenler gibi göksel nesnelerin incelenmesidir. İnsanlık tarihi, insanların yüzyıllar boyunca yaptıklarını ve çektikleri sıkıntıları ele almak durumundadır.

O halde, felsefe nedir? “Felsefe” başlığını taşıyan bir kitabı açtığımızda bize bilgi vermesini umduğumuz konu nedir?

“Felsefe” sözcüğü, ne umduğumuza ilişkin çok açık bir fikir vermeyecektir. Sözcük çok gevşekçe kullanılır. Birisi kalkıp, “Senin felsefen nedir?” diye sorar. Böyle bir soruya hangi tür bir cevap uygundur? Eğer birisi, “benim hayatımın dışındakini al, işte o benim felsefemdir” dese bu, kabul edilebilir bir cevap mıdır? Bir kimse, “Güneş sisteminde kaç tane gezegen vardır?” diye sorarsa ve sen de “sekiz” diye karşılık verirsen, cevabın doğru olmayacaktır ama bu, soruya bir cevap olacaktır. “Hayatın dışındaki her bir şeyi al” demek, sorulan soruya bile bir cevap mıdır? (Bu ifadenin geldiği düşünülen anlamın ne olduğu bile açık değildir. O acaba, başkalarına zarar vermek pahasına bile olsa birinin hoşlandığı her bir şeyi yapması gerektiği anlamına mı gelir?)

Eğer bir soru, duyuları kullanmak suretiyle görerek, işiterek, dokunarak veya başka duyuları kullanarak ya da deneyler yaparak *deneyysel olarak* cevaplanabilirse onun felsefi bir soru olmadığına herkes uzlaşma içerisinde. Öyleyse,

1. Sıradan algılara dair ifadeler, örneğin, “Bu odada üç sandalye vardır” ve “Yeryüzünün çoğu su ile kaplıdır”, önermeleri felsefi sorularla ilgili değildir.
2. Bilimlerin cevaplayabildiği sorular felsefi sorular değildir. Fizik, astronomi, jeoloji, kimya, biyoloji ve psikoloji tümüyle deneysel bilimlerdir ve bulguları, mikroskoplar, teleskoplar ve spektrometre gibi duyulara yardımcı olan pek çok şeyleri içeren gözlemler ve deneyler vasıtasıyla gerçekleştirilir. Eğer bir deney, bir soru ortaya koyarsa o felsefi değil bilimsel bir sorudur.
3. Geçmişte meydana gelen şey hakkındaki sorular, felsefi sorular değildir. “Abraham Lincoln ne zaman öldü?” ve “Bir milyon yıl önce yeryüzünde kimler yaşadı?” Bunlar tarihsel sorulardır. Genellikle biz onları belgelere veya taşlarda bulunan başka bulgulara danışmadan cevaplayamayız, fakat tüm bu sorular o dönemde orada bulunmuş kişilerin ne gözlemlediğiyle alakalıdır; bazen o dönemde yaşamış gözlemcilerin olduğu durumlar vardı (Lincoln örneğinde olduğu gibi) ve bazen de kimse yoktu (milyonlarca yıl önce meydana gelmiş şey hakkındaki soruda olduğu gibi). Aynı değerlendirmeler gelecek hakkındaki sorulara da uygulanabilir: Onların çoğuna cevabımızın ne olacağını bilmiyoruz, hatta bu şehirde yarın yağmurun yağıp yağmayacağını bile. Fakat bunlar duyularımızın, zamanı geldiğinde cevaplarını bulabileceği türden sorulardır.
4. Aritmetik, cebir ve matematiğin diğer kolları hakkındaki sorular felsefi sorular değildir. “600+500 kaç eder?” aritmetiğin bir sorusudur. “Arılar bu kovanda mı?”, toplama veya çıkarma yaparak değil gözlem yapılarak gösterilebilen deneysel bir sorudur. Matematiksel sorular, gözlemi değil saymayı gerektirir.

Öyleyse geriye felsefenin ele alacağı ne kalıyor? Bu soruya farklı cevaplar önerilmektedir. Hepsi bizi, bizzat cevaplar aynı olmasa da düşüncenin aynı alanlarına götürür. Belli başlı olanları şunlardır:

1. Felsefe, gerçeğin (realitenin) incelenmesidir, ama gerçekliği zaten farklı bilimlerin ele aldığı yönden değil. Deneysel ve matematiksel olanlardan arta kalan her ne tür soru olursa olsun, felsefenin alanına girer. Bu türden “arta kalan” soruların olduğu konusunda herkes hemfikir değildir, ama böyle olsa da yine de biz onları ele almak zorundayız. En azından (O niçin öldü?) diye başladığımız soru, bu türden bir soru gibi görünmektedir.
2. Felsefe, *doğrulama* çalışmasıdır. O, ortaya koyduğumuz iddiaları nasıl doğrulayacağımızla ilgilidir. Fiziksel bir dünyanın varlığını nasıl biliyorsunuz? Hepimizin rüyada olmadığını nasıl biliyorsunuz? Yıldızların ötesinde bir Tanrı'nın olduğunu nasıl biliyorsunuz? İyilik ve güzelliğin gerçekten var olduğunu nasıl biliyorsunuz? Zihnin bedenden ayrı olduğunu nasıl biliyorsunuz? Zamanın sonsuz olduğunu nasıl biliyorsunuz?

3. Felsefe, düşüncemizin merkezinde yer alan çeşitli kavramların çözümlemesidir. Örneğin, her gün nedenler üzerinde konuşuruz, ama neden nedir? Sayılar kullanırız, ama sayı nedir? Adaletten söz ederiz ama adalet nedir? Şeyleri güzel olarak tanımlarız, peki güzellik nedir? Zamanda önce ve sonradan söz ederiz, iyi ama zaman nedir? Şeyleri gerçek olarak tanımlarız, tamam da gerçek (realite) nedir?

Felsefe ile ilgili bu son görüşü benimseyenler en çok bir sözcük veya bir deyim ekleyerek Bununla "Ne kastediyorsun?" gibi sorulara ilgi duyarlar; felsefe bu anlamları çözümler. İkinci görüşe tutunanlar muhtemelen "Nasıl bilirsin?" sorusunu sormayı sürdürürler. Söylediğin şeyin doğru olduğunu nasıl bilirsin? (Ve doğruluk nedir?) Hayvanların bilinçli olduğunu nasıl bilirsin? Eğer Hitler yaşamamış olsaydı II. Dünya Savaşı'nın olmayacağını nasıl bilirsin?

Böyle soruların pek çoğu birbirlerine öncülük eder ki burada daha fazla ayırmaya uğraşmayacağız. Ama belki, çoğu üst üste gelse de biz burada felsefe disiplinlerinin geleneksel bir listesini yapmalıyız:

(1) Mantık: doğru akıl yürütmenin incelenmesi. (2) Epistemoloji: bilgiyi doğrulamaya, iddialarının incelenmesi ("Nasıl biliyorsun?" sorusuna sürekli cevap bulma girişimi). (3) Metafizik: tarih ve deneysel ile matematiksel bilimlerden ayrılan gerçeklikten başka bir gerçekliğin incelenmesi (O insan düşüncelerinin aynı zamanda süreç içinde daha fazlası söylenecek olan töz (cevher), nitelik ve sayıya ayırdığı kategorilerle ilgilenir). (4) Değer: başta iyi (etik) ve güzel (estetik) olmak üzere değerlerin incelenmesi.

"Ne kastediyorsun?" ve "Nasıl biliyorsun?" soruları, tüm bu disiplinlerin sürekli olarak inceleme alanı içinde bulunacaktır.

Sözel Sorunlar

Felsefe uyumsuzluklarla doludur. Ancak güvertiyi temizlemek ve işimizi yalınlaştırmak için ilkin, eğer dikkatli değilsek, bize ayak bağı olacak ve gereksiz karışıklığa yol açacak bir anlaşmazlık türünü ele alalım. Bunlar sözel anlaşmazlıklardır. İhtilaf, olgularla ilgili imiş gibi görünse de aslında ifade edildikleri sözcüklerle ilgilidir. İhtilafın giderilmesi, keşfedilen olguların daha fazla incelenmesine değil, aksine itirazda kullanılan sözcüklerin anlamları hakkında bir uzlaşmaya varılmasına bağlıdır. Basit bir örnek vereyim: Eğer ormanda bir ağaç devrilirse ve hiç kimse bunu duymazsa, bir ses var mıdır? Bu soru, bir taraftan güçlü bir şekilde "evet" cevabı alırken ve diğer taraftan "hayır" cevabı alarak yıllarca hararetli münakaşaların konusu olmuştur. İddialar şu şekilde gelişmektedir:

- A Tabii ki bir ses vardır. Ağacın düşme sesini kaydet. Kayıt cihazı, sen orda yokken sesi kaydedecektir. Ses dalgaları, yoğunlaşmayı ve seyreltiyi değiştirecektir ve etrafta onları işitecek herhangi birisi olup olmamasına bakılmaksızın bu olay meydana gelir.
- B Hayır, hiçbir ses yoktur. Eğer orada değilsen, ağacın düştüğünü işitemezsin. "Ses" sözcüğü ses *duyumuna* göndermede bulunur ve eğer orada kimse yoksa duyumu alabilecek hiç kimse yok demektir.

Bu kesinlikle sözel bir uyumsuzluktur: sözcüklere ilişkin bir uyumsuzluk. Kullandığımız sözcüklerin anlamı hakkında kuşkumuz yoksa itiraza da yer yoktur.

Pek çok uyumsuzluk, çözümü kolay olan cinsten değildir, ama onlar hala veya en azından öyle görünüyor ki, sözcüklerin anlamları hakkındadır. Burada “aynı” deyimini içeren birkaç durum vardır:

1. Her şey değişir, bununla birlikte değişikliklere rağmen bir şeyi aynı şey diye adlandırırız. Birisi masayı çizerse, o hala aynı masadır. Bir kimse onu kırmızıya boyarsa, biz yine de ona aynı masa deriz. Renk değişmiştir ama masa aynıdır. Eğer birisi onun ayaklarını keser atarsa o artık ayakları olmayan bir masadır, deriz. Ama eğer masayı parçalara ayırıp ateşte yakarsak artık ona hiç masa diyemeyiz. O artık bir masa şeklini taşımaz ve bir masa işlevi görmez. Aynı kimyasal elementler hala çevrededir. Ahşabı oksitlenmiştir ve ondan çıkan duman hala havadadır, ama masa artık yoktur. “Masa” sözcüğü artık onu etiketlemek için kullanılmaz.

2. Şu istasyondaki tren, dün kız kardeşimi Chicago’ya götürülenle aynı tren midir?

Birisi çıkıp hayır diyebilir. O, vagonlar şimdi Chicago’dadır ve bu istasyondaki vagonlar farklıdır. Öyleyse o aynı tren olamaz.

Ancak o, onu aynı tren yapan şey değildir. Eğer tren aynı isimle günlük hareket programında yer alıyorsa ve o, her gün yaklaşık olarak aynı hareket programına göre istasyondan ayrılıyorsa onun aynı tren olduğunu söyleriz.

Öyleyse o aynı trendir ve aynı tren değildir, tabii ki aynı anlamda değil. “Aynı tren” deyimini muğlaktır ve uyumsuzluğu çözümlenmenin yolu, muğlaklığa işaret etmekten geçer.

3. “Bu iki saç örneği aynıdır” ifadesi, Douglas Die’nin, O. J. Simpson davasındaki şahitliğini doğruladı.

“Neyi” dedi, avukat F. Lee Bailey, “aynı demekle neyi kastediyorsun?”

“Aralarında kayda değer hiçbir fark olmadığını kastediyorum.”

“O zaman” dedi Bailey, “sen, sözlüğünde “aynı”yı, “bütünüyle benzer” olarak tanımlayan Webster’a ters düşünüyorsun.” Bu ikisi tamamıyla benzer değildi, öyle değil mi?”

“Hayır, kesinlikle değil. Aynı olduğunu söylediğimiz saçları ve telleri incelediğimiz zaman eğer aralarında kayda değer hiçbir farklılık yoksa onları aynı sayarız.

4. O şu anda bir iribaş ise geçen hafta gördüğümüz aynı yaratık mıdır? Hayır, şimdi o bir kurbağadır. Ama devamlı var olan fiziksel bir organizmadır. Eğer bir organizma bunun gibi çabucak değişirse artık ona bu sözcüğü (aynı) kullanmayız, ona artık kurbağa deriz. Fakat birçok tür için durum böyle değildir. Bu aynı köpektir, aynı geyiktir, aynı ağaçtır. Onları en son gördüğümüzden beri hepsi değişime uğramış olsa bile dün gördüğümüz gibidirler. Bazı nitelikleri şimdi farklıdır, ama buna rağmen biz aynı şey sözcüğünü (ismini) kullanmaya devam ederiz.

5. Bill Brown vardır. Eğer farklı bir ailenin üyesi olarak dünyaya gelmiş olsaydı, o aynı kişi olacak mıydı? Ya XIX. Yüzyılda doğmuş olsaydı? Ya şu andakinden on dakika daha erken doğmuş olsaydı?

Bill'in 1900'den önce doğmuş olması mümkündür ve buna yakın görünüyor. Adını yeni değiştirdiğini farz et. Bill Brown yine de var olacak mıydı? Pekâlâ, o artık Bill Brown diye adlandırılmayacaktı, ama hala önceden adlandırıldığı gibi aynı kişi olacaktı. O yine de Bill olacak mıydı? Eğer farklı anne babadan dünyaya gelseydi yani, şimdi "Bill Brown" ismini taşıyan kişi olacak mıydı?

Tabii ki hayır deriz; o zaman o farklı bir kişi olacaktı. Annesi kürtaj yapmış olsaydı, Bill'e sahip olmayacaktı; ona benzer daha sonra başka bir oğlu olmuş olacaktı. Aynı kişi olmak için o spermden ve o yumurtadan gelmek zorunda olacaktı.

Ama eğer iki hafta erken doğmuş olsaydı, aynı Bill Brown olacak mıydı? Olabilirdi. Annesi onu prematüre olarak dünyaya getirmiş olabilirdi. Ancak o hala annesinin doğurduğu Bill olacaktı. Ancak bir yıl daha erken, henüz annesi ona gebe olmadığında, dünyaya gelmiş olsaydı o Bill olmayacaktı.

Bu son durumun sözel bir sorun olduğunu herkes kabul etmeyecektir. Bazısı bunun, benliğin doğası hakkındaki metafiziksel bir sorun olduğunu söyleyecektir. Zihin ve beden gibi bazı kavramları öncelikle açıklığa kavuşturduktan sonra bu meseleye giden kavramları ele alacağız (6. Bölüm). Her ne şekilde olursa olsun, bu konular tümüyle onları tanımlamak için kullanılan sözcüklerle çok yakından bağlantılıdır.

2. SÖZCÜKLER VE ŞEYLER

Hayvanlar tehlikenin yakın olduğunu, bir şey istediklerini veya çiftleşmeye hazır oldukları gibi şeyleri bildirmek için birbirleriyle sesler, jestler ve vücut dili yoluyla iletişim kurarlar. İnsanoğlu da bu yollarla iletişim kurar. Ama insanoğlunun iletişimini hayvanların iletişiminden ayıran şey, bunu sözcüklerle gerçekleştirmesidir. Şempanzeler gibi bazı hayvanlar, bazı sözcükleri ve hatta cümleleri onları icat etmiş olmasalar da anlayabilirler. Bununla birlikte insanlar icat etmekle kalmaz, aynı zamanda başka bir canlının anlayamayacağı kadar karmaşık veya soyut düşünce ve soruları iletmek için bu icat ettiği sözcüklerin binlercesini kullanır. (Kedinize, sadece hayatın anlamı hakkında ne düşündüğünü sorun.)

Bir sözcük konuşuluyorsa o bir sestir; eğer yazılmışsa o kâğıt (veya bir tahta vb.) üzerindeki işaretler dizisidir. Ancak çoğu gürültü ve yazılı işaretler sözcük değildir. Homurtular ve kahkahalar sözcük değildir. Resimler ve çizimler de sözcük değildir. Ama bazen onlar, sözcüklerin taşıyabildiğinden daha fazlasını taşır: Bir fotoğraf, herhangi bir şeyin bir sözcükten daha doğru bir şekilde neye benzediğini gösterebilir. Ama durumları, gerçeği ve tasavvur edilen şeyi betimlemek için sözcüklere gereksinim duyarız ve her kabile, ne kadar ilkel olursa olsun, kendi içsel duygu ve fantezileri kadar, çevresindeki dünyanın da boyutlarını betimlediği bir sözcük hazinesine sahiptir.

Ama bu noktada bir problem var: Evrendeki bir takım şeyler, sonsuz değilse en azından, hesap edebildiğimizden daha belirsiz büyüklükte ve genişliktedir. Her biri milyonlarca yıldız barındıran milyarlarca yıldız ve milyonlarca galaksi (yıldız şehirleri) vardır. Şimdi her bir yıldızda ve her bir gezegende bulunan kaç katrilyon madde atomu olduğunu bir düşünün. Sınırları yok gibidir.

Şeylerin taşıdığı niteliklerin sayısı da sınırsız görünür. Bir takım şekilleri anlatmak için birkaç sözcüğümüz vardır: “kare”, “dikdörtgen”, “sekizgen” ve benzeri. Kare gibi bir şey hakkında konuştuğumuzda *sözcüğün* etrafında tırnak işareti kullanmayız, ama “kare” *sözcüğü* hakkında konuştuğumuz zaman sözcüğü, temsil ettiği şeyden ayırmak için tırnak işareti kullanırız. Örneğin,

Kedilerin kuyruğu vardır.

“Kediler” yedi harflidir.

Ancak birçok şekli betimlemeye yetecek özel hiçbir sözcüğümüz yoktur. Bir bardak alıp onu parçalara ayırın; bu cam parçasının parçalanmış biçimini ve bardağın kırıklarından oluşan bu parçaların herhangi birinin şeklini anlatacak sözcük var mıdır?

Ya da şeylere dokunduğunuzda nasıl hissettiğinizi düşünün: Tene dokunduğunda sıcak bir ütünün nasıl bir his verdiğini, sonra ılık bir ütüyü, daha sonra bir buz parçasını düşünün. Bambunun nasıl bir his verdiğini, sonra sedir ağacının, sonra karaağacın nasıl yaprak döktüğünü, sonra süpürge otunun ve benzerlerinin nasıl hissettirdiğini düşünün. Birini diğerinden ayırabilmekle birlikte, onu ifade etmek için hiçbir sözcüğümüzün olmadığından, sonu gelmez nitelikler kullanmak zorunda kalırız.

Bir dildeki sözcüklerin sayısı sonludur. İngiliz dili -çoğumuzun hatırlayabildiğinden daha fazla- 40 binden fazla sözcüğe sahiptir, ama hala bu kadar çok çeşitli şeyleri ve farklı nitelikleri sonsuzca söyleyebilmemize imkân verecek yeterlilikte değildir.

Ama istediğimiz herhangi bir şey hakkında konuşmak için sözcükleri kullanabiliriz: herhangi bir sınırsız şeyler dizisi, herhangi bir sınırsız nitelikler dizisi. Buna göre biz tek tek şeyleri ve nitelikleri *sınıflar* ya da *türler* olarak gruplandırırız. Hiç iki köpek birbirine benzemez, ama onlar birbirleri arasında belirli benzerliklere sahiptir.

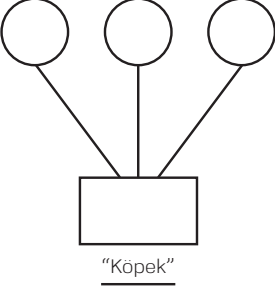
Dört bacağı olmak, uzun bir burnu olmak, havlama yeteneği olmak vb. nitelikleri, bunlara sahip olan tikellerden *soyutlarız*, yani tek tek köpeklerin bu niteliklerini alırız ve onları ayrı ayrı değerlendiririz. Bireyler sayısız yollarla birbirine benzer ve biz bu benzerliklerden herhangi birini alabilir ve bir sınıfın üyeliğine yerleştiririz. Köpekler belli ortak özellikleri veya karakteristikleri olan yaratıklardır; kediler farklı bir ortak özellikler kümesine sahiptir, gibi.

Öyleyse, bir şeye bir sözcük bulmak yerine, birçok şeye tek bir sözcük bulabiliriz. Bir sözcük yalnız bir şeyi temsil ettiğinde, mesela “Abraham Lincoln” gibi belirli bir bireyin ismi olur, ama bireyler sınıfının ismi olmaz. Böyle sözcüklere özel *isimler* denir. Buna göre “Abraham Lincoln” ABD’nin XVI. Başkanı’nın adıdır. Ama çoğu isimler şeylerin *sınıflarını* gösterir: “adam”, “köpek”, “ağaç” ve benzeri (şekle bakınız).

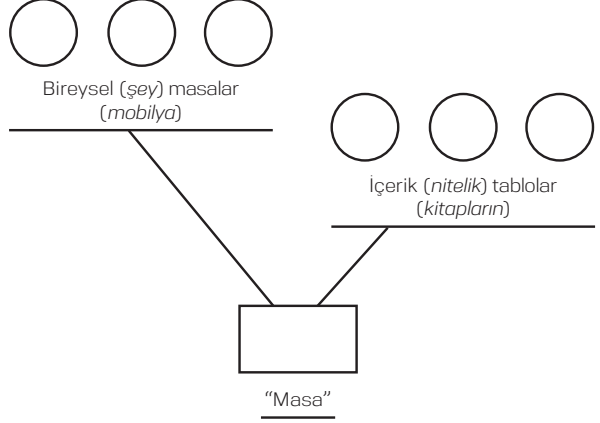
Özel adlar

Sınıf (grup) adları

Muğlaklık

Herakleitos ve Genel Sözcükler

Yunan filozofu Herakleitos (540-480 M.Ö.) şöyle demiştir veya dediği rivayet edilmiştir: Bir nehirden iki kez geçemezsin, çünkü nehirdeki suyun damlaları, sen nehri bugün geçtiğinde dün geçtiğin zaman orada olan damlalarla aynı değildir.

Niçin, bugün damlaların farklı olması gerçeği bizi, onun hala aynı nehir olduğunu iddia etmekten ille de alıkoymak zorunda mıdır? Su damlalarının aynı olmadığını zaten bilmiyor muyuz? Damlalar kuşkusuz aynı olmasa bile niçin "aynı nehir" etiketini kullanamıyoruz?

Penceresinden dışarı baktığında Herakleitos'un kör veya renk körü olmadığını, orada olsaydık, bizim de görecektik olduğumuz aynı güzel manzarayı onun da aynen gördüğünü varsayalım. Onun manzarasıyla bizim manzaramız arasındaki tek fark, manzaranın kendisinde olmayan bu tasvir tarzı değil mi? Bütün mesele, bizim ve Herakleitos'un, aynı manzarayı tasvir etme tarzımızdaki dil farklılığı, yani sözel sorun değil midir?

Herakleitos her şeyin sürekli olarak değiştiğini, hiçbir şeyin aynı kalmadığını söylemiştir. Eğer aynı gölete iki kez girip giremediğimiz sorulsaydı, gölet dünkü gibi bugün de aynı su damlalarını içerse bile muhtemelen Herakleitos hayır, diyecetti. Bir andan diğer ana kadar bile her şey kesintisiz akış içinde ise ve hiçbir şey aynı kalmıyorsa şimdi ayağımızı soktuğumuz gölet, bir dakika önceki ile aynı gölet değildir.

Ama kuşkusuz her şey devamlı olarak değişiyorsa meydana gelen değişiklikleri önceden var eden ve sürekli kılan değişen şeyleri meydana getirmek için var olan şeylerin olması gerekir. Değişme, değişiklik yapan bir şeyin olmasını gerekli kalmaz mı?

Ancak Herakleitos onu kabul etmeye yanaşmayacaktır. Değil bir şey, değişen bir şey bile yoktur. Şeyler hakkında konuşmaya son vermeliyiz ve sadece ardışık anlık

durumlar hakkında konuşmalıyız. Burada masa diye adlandırdığımız şeyin ardışık durumları söz konusudur: A-durumunda olan masa var, bir an sonra B-durumunda olan masa var ve devamı. Bu ardışık iki durumun hiç birisi tam olarak benzer olmadığı için (çünkü her şey sürekli değişiyor), her biri için farklı bir *sözcük* bulmamız gerekir. Her durum, bir diğerinden farklı olduğu için kendisini etiketlemek (temsil etmek) için farklı bir sözcüğe sahip olması gerekir.

Tabii ki bunu yapmaya kalkarsak kısa bir sürede bütün sözcükleri tüketiriz. Dilimiz sonsuzca uzar ve belleğimiz, bütün o milyonlarca sözcüğü hatırlamaya uğraşmanın getireceği aşırı yükü taşıyamamaktan dolayı hemen yorulacaktır. Gerçekte her bir sözcük, anlık bir durum için özel bir isim olacaktır.

Günlük hayatımızda bu dilbilimsel sıraya riayet etmeyiz; her bir anlık durum için farklı bir sözcük oluşturmayız; her bir bireysel şey için bile farklı bir sözcük kullanmayız (o yalnız özel isimlerin durumunda yapılır). Biz şeylerin her bir grubu için benzerliğe dayalı farklı bir sözcük kullanırız: Bir sözcük köpekler, diğer bir sözcük foklar içindir vs.

Ancak Herakleitos bize, bunda tehlikeli bir durum olduğunu hatırlatır: Bu aynı sözcük-aynı şey yanlışlığıdır, buna genelde “kolektivist yanlışlığı” denir. Eğer bir kadın, diyelim ki, bankacı olan iki farklı kişiyle iki kez çıksa, ikisi de talihsiz birer randevu olsa idi, bir üçüncüsüne, bütün bankacıların aynı olmayacağı gerçeğini göz ardı ederek, “Bir diğer bankacı daha” diye yaklaşım çıkma teklifini reddeder. Ne bütün yerli Amerikalılar, ne bütün kurtlar, ne bütün amipler birbirine benzer. Her biri bireyseldir. Belki her biri için farklı isimlere sahip olsa idik, hepsini aynı zihinsel kap içerisine koyma ve aynı niteliklere sahip olduklarını düşünme ihtimalimiz söz konusu olmayacaktı. Aynı etiketi taşımaları bizi şeylerin pek çok bireysel farklarını unutmaya iter. Her bir şeye, aslında her bir duruma, farklı bir isim vererek kolektivist yanlışlığı ortadan kaldırmak suretiyle Herakleitos’u çözümleyebiliriz.

O zaman Herakleitos neyi kastediyordu? O, kendi dünyası ile bizimki arasında herhangi bir deneysel farka mı işaret ediyordu? Hayır, bu, sözel bir farka, tanımlamalardaki bir farka benziyor. O halde olay nedir? Açıkçası Herakleitos şeyler arasındaki farkları *dramatize etmeye* çalışıyordu. Dilimiz bu gerçeği yansıtmaya bile her şey sürekli bir değişim içindedir. Çünkü dil o farkları bilmezden gelme eğilimindedir, o bize kolektivist yanlışlığı suçu işlemeye iter. Bu yüzden (Herakleitos öyle diyecektir) dil, dünya ile ilişki kurmanın kusurlu bir yöntemidir.

Ama madalyonun bir de öteki yüzü var: Genel sözcüklere ihtiyacımız var ve bunlara olan ihtiyacımız sırf dilsel tasarrufta bulunma kaygısıyla ilgili değil. Muhtemelen dünyadaki herhangi iki şey tam olarak birbirine benzemez, ama bazı ortak karakteristikleri vardır ve onlara göndermede bulunmak için genel sözcüklere gereksinim duyarız. Yalnız özel isimler olsaydı Boston aristokrasi ile ilkel bir kabile üyesini birbirine bağlayan genel bir ‘adam’ terimi ve onların hangi ortak şeye sahip olduklarını bizim hatırlamamıza yardımcı olacak “insanoğlu” veya “insan” terimi olmayacaktı.

Sınıflama

Yüz şeyden oluşan bir grup A, B ve C ortak özelliklerine sahip olabilir ve bir X diye adlandırılabilir (X burada, A, B ve C'ye sahip herhangi bir şey), ama grup D, E ve F ortak özelliklerine de sahip olabilir ve bir Y diye adlandırılabilir (Y burada D, E ve F'ye sahip herhangi bir şey). Buna göre guruptaki bir nesneyi, eşit doğrulukla bir X veya bir Y olarak sınıflandırabilirsiniz.

Nesneyi nasıl sınıflandıracığımız sadece onun özelliklerine değil bizim çıkarlarımızla da ilgilidir. Yılanları zehirli ya da zehirsiz diye sınıflamanın pratik bir yararı vardır ama uzunluklarına göre, örneğin 10 santimetre çapında olanlar, ondan az olanlar diye sınıflandırılmasının özel bir yararı yoktur. Hayvanlar bir yönüyle zoologlarca sınıflandırılır, başka bir yönüyle ise kürk endüstrisi tarafından sınıflandırılır. Evler de bir yönüyle mimari açıdan, başka bir yönüyle doğalgaz denetçileri tarafından ve bir başka yönüyle de itfaiye birimince sınıflandırılır.

Bu yüzden bir sınıflamanın temelini teşkil edecek ortak özellikler veya kombinasyonlara sahip şeyler olduklarından dünyada onlar olası sınıflar vardır. Eğer seçip ayırırsak hayvanları renklerine göre sınıflandırabiliriz, fakat bu çok verimli bir sınıflama olmayacaktır. Eğer hayvanlar daima, kendi rengiyle ama karmaşık çeşitlilikte bir renge, boyuta ve bir takım bacaklara sahip aynı ebeveynin yavrusu olarak doğarsa o zaman, renge göre sınıflamanın, başka herhangi bir ölçütle sınıflamaya göre daha “doğal” olduğunu göz önüne alabiliriz.

Bir organizma (örneğin) A, B, C ve D özelliklerine sahip olduğunda ve onun yavrusu da A, B, C ve D'ye sahip olduğunda (belki G ve H'de farklılaşarak) biyolojide “doğal” sınıflardan söz ederiz. Köpekler, başka köpekler ve kediler başka kediler doğurur. Geçişli özellikler (genelde) sınıfın tanımlayıcı, örneğin kemik yapısı, ama renk değil, olarak sayacağımız özelliklerdir.

Yine bisikletler ve otomobiller gibi insan yapımı sınıflamalar vardır. İlk sınıftakilerin her biri, ikinci sınıfın sahip olmadığı ortak özelliklere sahiptir.

Sınıflar, bir sınıfın temeli yapılmayı (gerçekte olduğu gibi) bekleyen, belirli özelliklere sahip şeylerin dünyada ortaklaşa var olması anlamında “dışarıda” var olur. Ancak kendi ihtiyaç ve ilgilerine bağlı olarak *sınıflama eylemi* insanoğlunun işi olması nedeniyle insan yapımıdır. Doğanın sonsuz kaynaklarından seçerek yaptığımız sınıflamanın temellerine bağlı olarak farklı ortak özellikler grupları elde edebiliriz.

Hali hazırda sahip olduğumuz bir isme benzer şeylerin, ama tamı tamına benzer değil, bir sınıfına bir isim vermek istediğimiz zaman, seçeneğimiz var demektir. Farklı ama birbirleriyle ilişkili olan şeyleri içine alacak şekilde eski ismi genişletmeli miyiz veya eski ismi tutup, yeni olana yeni bir şeye başka bir isim mi vermeliyiz? Zaten top-tüfek diye adlandırdığımız şeylere benzerliklerinden hareketle (önündeki nitelendirici sıfatla) yeni anti tank silahlara, top-tüfek adı mı vermeliyiz? Veya onları, top-tüfek dediğimiz şeylerin çoğundan farklı olduğu gerekçesiyle yeni bir isimle “Bazuka” diye mi adlandırmalıyız? Hayatın çeşitli yönlerini paylaşması ve dinleri tanımladığımız gerekçe ile benzerliği nedeniyle fanatik bağlılığı gerektirdiği için komünizme bir din demeli miyiz? Ya da komünizm doğaüstüne inanmadığını itiraf

ettiği için Komünizm için “din” sözcüğünün kullanımını ret mi etmeliyiz? Atomik ağırlığı haricinde genelde bir adla ilintili olan her şeye sahip kimyasal bir elemente ne demeli? Onu farklı bir sınıf saymalı mıyız ve yeni bir adla ayırmalı mıyız? Veya eski ismi koruyup hepsinin aynı sınıfa ait olduğunu söylemeli ve sonra da bu gurubu, “izotop” sözcüğünü kullanarak sınıfın kalanından ayırmalı mıyız?

Tabii ki ikisini de yapabiliriz. İki için aynı sözcüğü kullanırsak yeni sınıf ile eskisi arasındaki benzerliğe dikkat çekiyor olacağız; ama aynı zamanda aralarındaki farklılıkları belirsizleştiriyor da olacağız ve pek çoğu, aynı ada sahip olmalarından ötürü birbirlerine benzer olduğunu var sayacaktır. Ama yeni bir sözcük kullanırsak ortak oldukları özellikleri gözden kaçırma tehlikesi ile karşı karşıya kalacağız. Bazen tüm bir sınıflama sistemini korumak esastır: Mendeleef’in Elementler Tablosu kimyasal elementlerin sınıflandırılması için son derece yararlı bir temel idi ve biz zaten öyle yapılmaya değer olduğunu kanıtlamış bir sınıflama sistemini korumak için böyle bir yolla sınıflamaya gidiyoruz.

Araçlar Olarak Sözcükler

Çeşitli şeyleri temsil etmesi için isimleri kullandığımız gibi (tek tek şeyleri değil, özel isimlerin durumundakiler hariç) sıfatları da çeşitli nitelikleri temsil etmesi için öylece kullanırız: “tatlı”, “ekşi”, “koyu”, “ağır”, “pürüzsüz”, “bükümlü” ve benzeri. “Koyu” koyu kahve olabilir, koyu mavi, koyu yeşil veya koyu kırmızı olabilir, ama “koyu” sıfatı, hepsine uygulanır: Burada belirli bir benzerlik tarafından birleştirilen pek çok farklı nitelik ve bir sözcük var.

Belirteçler (zarflar), davranma veya yapma *yollarını* betimlemek için kullanılan sözcüklerdir: “çabucak”, “iştahla”, “acilen”, “sevgi ile”, “tereddüt ederek”, “yavaşça”, “kasten”. Yine bu belirteçlerden her biri, yalnız bu belirli eylemin tarzını değil, aynı zamanda ona bazı benzerlikler gösteren diğer sayısız tarzını betimlemek için kullanılır. “Yavaşça”, bir kimsenin nasıl yürüdüğünü, sözcükleri nasıl telaffuz ettiğini, yemeğini nasıl yediğini vb. betimleyebilir.

Edatlar, şeylerin birbirine bağlandığı belli alakalara işaret eder: “yukarı”, “aşağı”, “içinde”, “dışında”, “arasında”, “ötesinde”.

Fiiller eylemin farklı türlerini ya da değişimin başlayışını temsil eder: “yemek”, “koşmak”, “kaymak”, “hızlanmak”, “uçmak”, “durmak”.

Bağlaçlar dünyanın herhangi bir özelliğini betimlemezler ama bir yargıdaki çeşitli cümlelerin nasıl birbiriyle ilişkili olduğunu belirtirler: “Ahmet ve Ayşe gidecek.” “Ahmet veya Ayşe gidecek” demekten çok farklıdır. “Dur, yoksa bağıracağım”, “eğer durmazsan, bağıracağım” cümlesiyle diğer taraftan aynıdır, ama bu cümle de “dur ve bağıracağım”dan farklıdır.

Ünlemler bir kimsenin bir şeye karşı tavrını ifade etmek için kullanılır, bir şeyi tanımlamaz, ona nasıl tavır takındığımızı ifade eder: “yazık”, “yaşasın”, “kahretsin”, “oh be.” (Bölüm 8’de ele alacağımız gibi duygularımızı pek çok farklı şekillerde dile getirebiliriz).

Bir sözcük, şeylerin sınıfını adlandırmak için kullanıldığında şişe üstündeki etikete benzer. Etiket size şişedekinin ne olduğunu söyler ve eğer iki şişenin içindekiler

farklı ise her ikisi için aynı etiketi kullanmamanız önemlidir. Etiketin kendi başına bir değeri yoktur; o yalnız şişedeki şeyin ne olduğunu belirtir. Tabii ki etiketler farklı dillerde yazılabilir; bununla birlikte aynı türden şeylerin etiketi olabilirler. Onlar hem (sözlü ise) duyulabilir ya da (yazılı ise) görülebilir. Her iki durumda da sözcükler, bizi büyük bir yükten kurtarır: Bir şeyin, örneğin zürafaya işaret etmek yerine “zürafa” sözcüğünü kullanırız ve Türkçe bilen herkes ne demek istediğimizi anlar.

“Bir sözcük sadece bir işarettir.” Ama o doğal bir işaret değildir, gökyüzünde görünen bir hortum bir fırtınaya işaret eder veya barometrik basıncın düşmesi yaklaşan bir kasırganın işaretidir. Bu işaretler doğada olur ve insanoğlu onların ne olduklarını, bu nedenle hangi sonuçlara yol açtıklarını keşfetmek zorunda kalmıştır. Çevrelerinden dolanamayız veya onları değiştiremeyiz, çünkü insan yapımı değildirler, ama sözcükler, müzik notaları gibi, *geleneksel* işaretlerdir: Bu sözcük bu şeyler sınıfını temsil eder, nota üzerindeki bu not, bu ses perdeleri sınıfını belirtir. Doğal işaretlerde A, insanların neye inandıklarına ya da neye karar verdiklerine bakmaksızın B’yi gösterir; geleneksel işaretlerde insanoğlu hangi A’ların hangi B’leri temsil etmek üzere kullanılacağına karar verir.

Gördüğümüz gibi yine de tüm sözcükler şeylerin sınıflarının (adlar) veya hatta eylemlerin sınıflarının (fiiller) veya niteliklerin (sıfatlar) sınıflarının adları değildir. Bir dilde her sözcüğün yapacağı birkaç iş vardır, ama iki sözcük tam olarak aynı değildir veya hatta aynı tür bir işi yapmazlar. Sözcükler alet kutusundaki *aletler* gibidir. Tıpkı her alet farklı bir işte kullanıldığı gibi onlar da farklı bir anlamda kullanılır, İngiliz anahtarı ile yaptığının aynısını çekiçle yapamazsınız, öyleyse farklı sözcük türleri farklı görevler icra eder. Örneğin, “Ben”in daima konuşan kişiye göndermede bulunması ve “sen”in de kendisiyle konuşulan kişiye göndermede bulunması haricinde zamirler her kime konuşuluyorsa onun yerini tutar. Bir sözcüğün anlamını bilmek onun ne tür bir iş yaptığını, dildeki fonksiyonunun ne olduğunu bilmektir.

Bir sözcük ya da ifadenin anlamını ne zaman biliriz? *Onun kullanımına ilişkin kuralı*, yani, sözcüğün hangi koşullar altında kullanıldığını bildiğimizde, sözcük verili bir duruma uygulanabilir olduğunda ve olmadığında, bildiğimiz zaman, anlamını biliriz. Bir sözcüğün kullanım kuralını aradığımızda genellikle *tanımını* arıyoruzdur.

3. TANIM

Bir izotopun ne olduğunu biliyor musunuz? Bir vitaminin? Soğğun? DNA’nın? Bir tektonik levhanın? Bir nebulanın?

“Pekâlâ, bilmiyorsanız, onu tanımlayın.” Ama belli bir alanda çalışmayan insanlar genelde bunu yapamayacaklardır. Kimyasal bir element izotopunun, “aynı atom numaralı bir atom türü olduğunu, periyodik tabloda aynı konum ve yaklaşık özdeş tepkime ama farklılaşan atomik kütlesi olan bir tepkime olduğunu” kimya ile ilgisiz kaç kişi söyleyebilecektir? Ancak böyle bir tanım olmaksızın sözcüğü tam olarak hangi koşullar altında kullanacağımızı bilmeyecektik, değil mi?

Yine de genel olarak bir fikre sahibiz: Tanımı istendiğinde ne olduğunu tanımlamada hiç sahip olmamıza rağmen örneğin yıllarca “vitamin” sözcüğünün öylece

kullanarak başka insanlarla iletişim kuruyor olabiliriz. Bu nedenle eğer bir kimse “sandalye”, “ağaç”, “çabuk”, “koşma” gibi sürekli kullandığınız sözcükleri tanımlamanızı istese, ne derdiniz?

Normalde sözcüğün kullanımıyla ilgili bir anlaşmazlık ortaya çıkmadıkça bir sözcüğün tanımını yapmaya çalışmayız. “Hayır, o bir masa değildir, o bir sıradır.” “Ona nevroitik demeyeceğim, o bir psikotiktir.” “Hayır, o bir kamyon değil, bir kamyonettir.” Ve sonra da şeyin tartışmaya konu olan özelliğini dışarda tutmaya çalışırız.

Bir sözcüğün tanımı bize, hangi özelliklerinin (karakterleri, nitelikleri, vasıfları bu sözcüklerin hepsi kullanılır ve filozoflar çoğunlukla bunlar arasındaki farklara dikkat çekerler) sözcüğü uygulamak zorunda olduğumuz karakteristik özellikler olduğunu söyler. “Üçgen”, birleşmiş üç düz çizginin ile oluşan bir şekil anlamına gelir. Bu üç özelliği üzerinden tanımlanır. Üçünden her *biri tanımlayıcı* bir özelliktir: Yani bunlardan birine sahip olmayan bir şey, bir üçgen olmayacaktır ve üçü birden birlikte bize tanımı verir. Sözcük, bu üç karakteristiğe sahip her bir şeye uygulanabilir ve bu niteliklere sahip olmayan hiçbir şeye uygulanmaz.

Belli bir A karakteristiğinin X sınıfının tanımlayıcısı olup olmadığını nasıl söyleyebiliriz? A'ya sahip değilse ona bir X deyip demeyeceğinizi veya dilin diğer kullanıcılarının onu bir X diye adlandırıp adlandırmayacaklarını kendinize sorun. Bu üç açığa sahip değilse o yine de bir üçgen olur muydu? Hayır, o halde üç açığa sahip olmak tanımlayıcı bir özelliktir: yani *sine qua non*, olmazsa olmaz koşul. Üç açısı eşit değilse o hala bir üçgen olur muydu? Evet, bu özellik, yalnızca eşkenar üçgenleri tanımlar.

“Eğer A'ya sahip değilse yine de bir X olur muydu?” sorusu, “Eğer bir X değilse yine A'ya sahip olur muydu?” sorusuyla aynı değildir. Bir üçgen değilse o yine de düz bir şekil olur muydu? Tabii ki: O bir kare, paralel kenar, beşgen vb. olabilir. A'ya sahip olmak, bir X olmanın esasıdır, ama bir X olmak, A'ya sahip olmanın gereği değildir: Y ve Z de A'ya sahip olabilir. Bu, eğer katı değilse (sıvı ya da gazın zıttı olarak) taş olmayacaktır, ama taş olmadan da katı olabilir: demir, tahta, buz ve benzeri olabilir.

Bir sözcük, herhangi bir şeyin sahip olduğu özelliklerin toplamını ifade etmek üzere *tasarlanır* “Üçgen” sözcüğü, üç açılı, kapalı ve iki boyutlu olma özelliklerini tanımlar. Bu üçü, üçgeni tanımlamak için yeterlidir. Bu tanımlama, üçgenleri, bir üçgen *olmayan* her şeyden ayırır.

Günlük hayatta bir şeyi belli bir isimle adlandırdığımızda genellikle hangi sözcüklerin tanımlayıcı ve hangilerinin tanımlayıcı olmadığını (en azından sözcüğü kullandığımızda) söylemekten geri durmayız. Başka bir renge boyarsanız, yine de buna masa diyecek misiniz? Tabii ki, zira renk tanımlayıcı değildir. Bir masayı taşla döndürseniz onun hala bir masa olduğunu söyler miydiniz? Evet, yüzey kısmı ve onu taşıyan ayakları olduğu sürece o masadır. Ayaklarını keserseniz yine de onun bir masa olduğunu söyleyecek misiniz? Bu noktada emin olamayabiliriz; ama eğer ayakları yoksa ve tavana bir zincirle asılıysa üzerinde okumak ve yazmak için kullanabiliyorsak ve yemek servisi için yararlanabiliyorsak muhtemelen ona yine de masa diyeceğiz. Bu durumda ayakları olmak bir masanın tanımlayıcı bir özelliği değildir. Çoğunlukla biz bu şeyin bir X olup olmadığını aklımıza getiremeyiz, çünkü bir X

tanımlayıcı özelliğın belli bir özelliğinden bahsedip bahsetmediğimize emin değiliz. Şu örneğey bakınız:

“Çelik bir demir alaşımıdır.”

“Çelik, yapıda kullanılır.”

İlk önerme, tanımlayıcı özelliğın ne olduğunu dile getirir: Eğer bu bir demir alaşımı değilsen çelik olmayacaktır (“çelik” sözcüğü ona uygun bir adlandırma olmayacaktır). Ama ikinci önerme tanımlayıcı özellik ifade etmez: bundan böyle yapıda kullanılmasa bile bu hala çelik olacaktır. İlk önerme “çelik” sözcüğünün anlamının bir kısmını dile getirir ve ikinci önerme, şey, yani çelik hakkındaki bir olguya değinir.

Birisi “tüm kuğular beyazdır” derse o bize “kuğu” sözcüğünün anlamını (bir parçasını) mı veriyor yoksa bize o şey, yani kuğu hakkındaki bir olgunun bilgisini mi veriyor? Siyah kuğulara Avustralya’da rastlandığında insanlar bunun hakkında tartışmaya başlamışlardır. Renklerinden dolayı değil de tam da diğerleri gibi oldukları için biyologlar onları kuğu diye adlandırmışlardır. Ama bazıları, eğer beyaz değillerse (ki bu beyaz olmak kuğuların tanımlayıcı bir karakteristiğidir demek), öyleyse Avustralya’daki siyah yaratıkların bu yüzden kuğu olmadıkları üzerinde ısrar etmişlerdir.

Bu tartışma nasıl çözüme kavuşturulabilir? Her iki yolla çözülmüş olabilir; beyaz olmanın kuğuları tanımlayıp tanımlamada kullanıldığı hususunda bir irade beyan ederek. Bununla birlikte biyologların lehine çabucak çözüme kavuşturuldu: çünkü renk geleneksel olarak değışkendi, o yüzden herhangi bir türün tanımlayıcısı olarak kullanılmadı. Beyaz olmak ise bu bakımdan kuğuların hepsi için değilse de çoğu kuğunun *ayrılmaz* bir özelliğidir. Bütün X’lerin A’ya sahip olduğu, ama A’nın yine de tanımlayıcı olmadığı tanımlaması, evrensel ayrılmaz bir özelliğini de dile getiriyor olabilir. Beyazlardan ziyade hiçbir kuğu şimdiye dek keşfedilmemiş ise, o bir vaka sayılmış olacaktır. Ya da eğer çelik, istisnasız olarak daima yapı için kullanılırsa bu özellik yine ayrılmaz olacaktır ve “çelik” sözcüğünün anlamının bir parçası olmayacaktır.

Tanımlama ve Varoluş

Bir tanımlamayı dile getirdiğın zaman tanımlamada anlatılan herhangi bir şeyin fiilen *var olup* olmadığı konusunda şu ya da bu şekilde herhangi bir bilgi vermiyorsunuz. “At” sözcüğü pek çok şeyin *göstergesidir*, yani dünyada birçok at vardır. Ama “insan başlı at” (Grek mitolojisinde yarı-insan ve yarı-at bir yaratıktır), hiçbir şeye işaret etmez, çünkü insan başlı hiçbir at yoktur. İnsan-başlı-at *resimleri* vardır ve insanlar bu yaratıkları düşündükleri için var olur, eğer herkesin bildiği üzere hiçbir insan başlı at var olmadı. İnsan başlı atlar sınıfı, *boş bir sınıftır*.

Bu hesaba göre var olan hiçbir şeyi temsil etmediği için “insan başlı at” sözcüğünün hiçbir anlamı olmadığı söylenmemelidir. Bir insan başlı atın neye benzediğine dair açık bir fikre sahibiz ve bir tane görürsek onu belirleyebiliriz, tek boynuzlu atlar (alınlarının ortasında bir boynuzu olan atlar), cinler, ejderhalar, cüceler ve benzerleri için de aynı şey geçerlidir. Bütün bu sözcükler, bazı özellik kümelerini düzenler, ama bu özelliklere sahip olan herhangi bir şeyler sınıfına dair hiçbir örnek yoktur.

Tanımlamaların Kapsamı

Bir iletişim aracı olarak “telefonu” tanımlarsanız bu tanımlama, sözcüğü pratikte kullanmamıza uygun olmayacak kadar geniş olurdu: Telefonlar dışında birçok iletişim aracı vardır. Ama “ağaç”, yeşil yapraklı ve gövdeli bitki olarak tanımlarsanız bu tanımlama, yalnız yapraklarını döken ağaçları içine alacak ve sürekli yeşil yapraklı olanları dışta bırakacaktır ve biz “ağaç” sözcüğünü, her zaman yeşil olanları içine alacak şekilde kullanırız, buna göre tanımlama çok dar olacaktır. Tanımlayıcı olanı alacağımız ve tanımlayıcı olmayan her şeyi dışta tutacağımız tüm o özelliklerin tanımını yapmak istiyoruz.

Tanımlama, ne çok geniş ne de çok dar olmasa da yine de sözcüğün filen nasıl kullanıldığını doğru ifade etmeyebilir. Düşünün ki bir kimse bir filin, suyu hortumuyla çektiğini ve onu ağzında püskürttüğünü söylüyor. Her filin bunu yaptığını ve bunu yapan her şeyin bir fil olduğunu (yani bunu yalnız fillerin yaptığını, başka bir şeyin yapmadığını) var sayın. Yine de soralım, “Bir yaratık bunu yapamaz mı ve buna rağmen bu bir fil olmayabilir mi? Örneğin, bazı yeni türler keşfedilebilir mi? Ve bir yaratık bunu yapmayı başaramaz mı ve hâlâ bir fil olamaz mı? Hortum çoğu zaman tikanır, bunu ne yapacağız?” Hortumunu kullanamayan bir fil, kesinlikle yine bir fil olmaya devam eder. Yalnız var olan yaratıklara ne diyeceğimizi değil, aynı zamanda hortumu olmasa da belli bir karakteristiğe sahipse aynı zamanda ne diyeceğimizi de düşünmek zorundayız: Yani bilmek istediğimiz şey, varlığı olan hangi özelliklerin bir filin adlandırılmasında geçerli olduğunu ve varlığı olmayan hangi özelliklerin bizi bir fili adlandırmaktan alıkoyduğu meselesidir. Bunu bilmek için sözcüğün uygulandığı *fiili* şeylerin sahasının ötesine gitmek zorundayız. Filozof John Venn bu hususu şöyle belirler:

Şartların akla yatkın değişimi sayesinde, çözümlediğimiz şeyi dışta bırakmak ya da reddetmek üzere çözümlediğimiz şeyi ortaya koyma yoluyla önerilmiş herhangi bir tanımın doğru olduğunu ya da doğru olmadığını bilmek istediğimizde, gerçekte pratik deneme, o tanımın bozulmasına neden olup olmadığını sınamaktır.²

Buna göre eğer dünyadaki her yuvarlak şey, kırmızı ise ve eğer dünyadaki her kırmızı şey yuvarlaksa “kırmızı” ve “yuvarlak” sözcükleri aynı *uzantıya* sahip olacaktır: Kırmızı şeylerin eksiksiz bir listesi, bütün yuvarlak şeyleri içine alacak ve bütün yuvarlak şeylerin eksiksiz bir listesi, yine bütün kırmızı şeyleri içerecektir. Bir nitelik, diğeri olmadan asla bulunmayacaktır. Ve bununla birlikte aynı nitelik olarak kalacaktır. İki sözcüğün yine de farklı bir anlamı olacak: “Kırmızı” hala bir rengin ve “yuvarlak” hala bir biçimin adı olacaktır. Uzantıdaki/kapsamdaki aynılık, onların aynı anlamı taşıması demek değildir.

Doğruluk ve Tanımlama

Bir sözcüğü tanımladığımızda ne anlama geldiğine işaret ederiz. Ama bir sözcük, sırf kendi başına anlama sahip değildir: O kelimelere, sahip oldukları anlamı veren biziz,

2 John Venn, *Empirical Logic* (New York: Macmillan, 1899), s. 304.

yani dili kullanan insanlar. Kendi başlarına sözcükler sırf gürültü ya da kâğıt üzerinde tuhaf görünen işaretlerdir. O halde bir sözcüğün anlamı olduğunu belirttiğimiz zaman ne yapıyoruz? İki şeyden birini yapıyoruz:

Koşullu Tanımlama: Ara sıra elimizdeki hazır sözcüklere yeni anlamlar yükleriz. Zaman zaman bir kimse böyle yapar, çünkü zaten var olan bir sözcüğün yeterince açık bir anlamı olmadığına inanır ve o, daha kesin olanını şart koşar. “Ve bu noktadan itibaren bu terimle kastedeceğim şey budur. Açık olmak için bu şartı koyuyorum.” der. Veya taşımasını istediği anlamın nüansını taşıyan gerçekte hiçbir sözcük bulamayabilir. Daha kesin bir anlamı taşıyacak eski bir sözcük kullanmadığından yeni bir tane icat eder. “Matematikçi Edward Kastner küçük torununa “On üstü yüz sayısını neyle adlandırırдың?” diye sormuş ve soruyu doğal olarak anlamayan torunu, “googol” sesini telaffuz etmiştir. Ve bu, o zamandan beri, “googol” sesi bu anlamı vermek üzere kullanılmıştır.

Bir şart koşma, ne doğru ne yanlıştır. Bu, “bu anlama gelsin diye bu sözcüğü kullanalım” gibi bir öneridir veya bir niyet önermesidir, “böylelikle bu sesin ... anlamına gelmek üzere kullanılacağı şart koşarım.”

Nakli tanımlar: Ancak sözcüklerin kullanımda olan çoğu tanımları zaten bir sözcüğün fiilen nasıl kullanıldığını belirtir. “Baba” sözcüğü, eril ebeveyni işaret etmek için kullanılır. Bu, Türkçede “baba” sözcüğünün taşıdığı anlamdır. Ve bu, dilimizde insanların “baba” sözcüğünü nasıl kullandıklarına dair doğru bir nakil olması anlamında, doğru bir tanımlama değildir.

O halde bir tanımlama doğru ya da yanlış olabilir mi? Evet, eğer doğru bir şekilde bir sözcüğün nasıl kullanıldığını haber veriyorsa doğrudur ve haber vermiyor ise yanlıştır. Birisi sorabilir: “Bir babanın erkek bir ebeveyn olduğu doğru değil midir? Bu, bir babanın böyle bir şey olması anlamında değil midir?” Şöyle cevaplayabiliriz: “Evet bu, ‘baba’ sözcüğünün kullanıldığı anlamdır.” Aynı sözcüğü başka bir anlamda kullanabiliriz veya bununla ne kastettiğimizi anlamlandırmak için başka bir sözcüğü kullanabiliriz. Ancak çağlar boyunca ‘baba’ sesi, şu anki anlama gelecek şekilde kullanılmıştır ve bunun, sözcüğün geldiği anlam neyse, o olduğu doğrudur.”

Bazı filozoflar, yalnız dilin nasıl kullanıldığını doğru ya da yanlış haber vermele-ri nedeniyle değil, aynı zamanda doğruluk veya yanlışlığın çok daha derinlerde olması nedeniyle tanımlamaların doğru veya yanlış olabileceklerine inanmaktadırlar. Platon’a göre (428-348) felsefenin esaslı ilkesi, doğru tanımları keşfetmektir. Platon, en meşhur diyaloglarından çoğunu doğru tanımlar bulmaya ayırmıştır. *Laches*’te o, cesaretin tanımını keşfetmeye uğraşmaktadır. *Menon*’da dindarlık, sevgi ve saygı tanımını; *Devlet*’te, adaletin tanımını bulmaya çalışmaktadır.

Platon, “Cesaretin doğru tanımı nedir?” diye sormuştur. Sokrates (470-399) diyaloglarda önce başka birini bir tanım vermeye teşvik etmiş, sonra da verilen bu tanım, uygun olmayan yönlerini sayıp dökerek eleştirmiştir. Bir kimse tehlikeye al-dırmadan dikkatsizce davranırsa bu cesaret midir? Hayır, bu cesaret değildir, sadece umursamazlıktır. Eğer bir ordu komutanı, saldırmadan önce daha büyük güçlere sahip oluncaya kadar beklerse bu cesaret midir? Hayır, diye cevaplamıştır Sokrates; bu,

cesaretli olmaktan çok ihtiyattır. Peki, gözü kara birisi, gözü pek midir? Hayır, çünkü cesaret akli kullanmayı gerektirir, yoksa sırf kaba kuvveti değil. Ve buna benzer şeyler. Bir kimsenin başka birinden sonra cesaret örneği göstermesi, (Sokrates'e göre) hiç birinin cesaretini doğru bir şekilde tanımlayamaz. Platon çoğu zaman doğru tanım bulma çabasından sonuç alamamıştır; buna rağmen onu bulabilirsek o, "orada" bulunmayı bekliyor. Bundan başka herhangi bir şey doğru cesaret değildir. Doğru tanım keşfedilen bir şeydir; icat edilmez veya insan eliyle uydurulmaz.

Tanımlar icat mı edilir yoksa keşif mi edilir? Bu soru çok tartışılmaktadır:

- A Tanımlar keşfedilir, icat edilmez.
- B Onları keşfederiz; doğuştan bilmeyiz. Ama icat ettiğimiz şey, dili kullanan başka insanların hâlihazırda sözcüğü nasıl kullandıkları olgusundan daha fazlası değildir. Bir sözcük verilen bir duruma uyduğunda veya uymadığında Sokrates, kahramanlarının karar vermek için kullandıkları ölçütü keşfetmeye uğraşmaktadır. O genel olarak insanlar için böyle bir ölçütü dile getirmenin çok zor olduğunu biliyordu. Bu bakımdan "X durumunda ona cesaret der misin? O halde Y durumundakine ne diyeceksin?" diye sormuştur. Bulunacak bir tek tanım olduğunu düşünüyordu; (bugün söylediğimiz gibi) aynı sözcük için çeşitli ve birbiriyle çakışan anlamlara sahip olabildiğimizi kastetmiyordu. Gördüğü bir şeyi, "doğru tanım" olarak düşünmüştür. Altın ya da elmasları keşfettiğimiz gibi o doğru tanımın, dünyadaki orada olan herhangi bir şeyi keşfetme olduğunu düşünmüştür. Gerçekte o yalnız bizim fiilen seçtiğimiz sözcükleri nasıl kullandığımıza ilişkin ayrıntılı araştırma yaptığını düşünmekteydi: O sözcüğü X durumunda kullanır mıydınız? Hayır, o zaman diğer duruma bakalım: Y hakkında ne dersiniz, bu ona benzer mi? Bu, dünyanın doğası hakkında derin bir araştırma değil, dilsel kullanımın detaylı bir araştırması anlamına gelir. Yakın zamanda bulunan hayvan türlerinin hangi hayvan türlerine "gerçekten benzer" olduklarını keşfettiğimizde o türü bir süre yakından inceleriz; ancak "doğru tanımları keşfettiğimizde" bir dilde bizzat kendimizin kullandığı sözcükler dışında yakından incelenecek olan ne vardır?
- A Ama Platon'un yaptığı şey, *sözcükleri* tanımlamak değildi, o şeyleri tanımlamakla ilgilenirdi.
- B Bu durumda bir şeyi tam anlamıyla tanımlayan şey nedir? Hangi tanımın sözcükler ya da tanımladığımız deyimler olup olmadığını biliyorum; belli bir sözcüğü gerçekte belli bir duruma uyarlamak (veya uyarlamamak) için kullanılan ölçütü tasvir ediyoruz. "Bir şeyi tanımlama" deyiminin hangi anlamı vermek üzere düşünüldüğünü anlamıyorum.
- A Onun ne anlama geldiği, bir şeyin, şeyin esas olarak ne olduğunu, temelini keşfetmeye çalışmaktır. Keşfettiğimizi tam olarak şart koşamayız. Bunun nedeni, eğer bir kimse, mücadeleye atılmanın cesaret örneği olduğunu söylerse Sokrates'in, "hayır, o doğru cesaret değildir, başka bir şeydir, yani umursamazlıktır" cevabını vermesidir.
- B Tüm bu araçlar, farklı bir niteliği, yani umursamazlığı tasvir etmek için "cesaret" *sözcüğünü* kullanmıyor olmamızdır.

- A “Cesaret” sözcüğünü bundan dolayı kullanmayız, çünkü o cesaret değildir. Savaşa atılmanın cesaret olduğunu söylesek de cesaretin esas (özel) doğasını keşfetmiş olmayız.
- B “Mahiyet” (essence, öz) dediğin şeyin yalnız özellikleri tanımlamak olduğunu düşünüyorum. Bir üçgenin (veya üçgen olmanın) mahiyeti (özü) nedir? Üç açılı kapalı bir düzlem yapı olmaktır. Ve bu, “üçgen” sözcüğünü nasıl tanımladığımızı gösterir. Tanım, “üçgen” sözcüğünü nasıl kullandığımızla ilişkin doğru bir rapordur, hepsi bu. Dünyada, orada bir yerde hiçbir esas yoktur; sadece sözcüğe ilişkin kullanımlarımızla tanımlama yaptığımız özellikler vardır. Bir şeyin özellikleri dünyada orada bir yerdedir, fakat bazılarını tanımlayıcı yapan (bir sözcüğü kullanımlarımızda) ve diğerlerini tanımlayıcı-olmayan yapan insandır, yani bizleriz. Bekâr birinin, hiç evlenmemiş bir adam olduğunu veya onun şu an evli olmayan bir adam olduğunu söyleyebiliriz. Bu, “bekâr” sözcüğünü tanımlama yöntemimize bağlıdır. Gerçekliğin neye benzediğini biz keşfederiz, sözcükleri hangi anlamda kullandığımız ise bize bağlıdır.
- A Mahiyetleri de kolayca bir yana bırakırız. Şeylerin doğru doğasını keşfederiz ve bu doğru doğalar o zaman doğru tanımlarda şekil alırlar. Bir örnek vereyim: İnsanlar çok eski zamanlarda da şimşek görüyorlardı, ama modern bilim elektronların dalgalanmaları hakkında konuşmaya başlayınca kadar şimşegin gerçekten ne olduğunu bilmiyorlardı. İnsanlar binlerce yıldır suyun etrafında bulunuyorlardı, ancak sadece modern kimyanın keşiflerinden sonra suyun doğru tanımının H_2O olduğunu kimyagerler keşfettiler.
- B Orada biraz dur. İnsanlar, onun nasıl *tanındığını*, *belirlendiğini*, diğer şeylerden nasıl *ayırt edildiğini* bildikleri kadar şimşegin ne olduğunu da önceden biliyorlardı. Yalnız modern bilimle bu fenomenin, yani şimşegin çakmasının *bilimsel açıklamasını* bilmeye başlamışlardır. İnsanlar baştan beri suyun ne olduğunu biliyorlardı: içtiler, temizlik yaptılar, banyo yaptılar, onu göllerde ve ırmaklarda gördüler. İşte keşfedilen şey, suyun kimyasal formülüdür.
- A Evet, o kimyasal formül, suyun *doğru tanımını* sağladı.
- B İstersen bunun doğru tanım olduğunu söyleyebilirsin ancak bunu söylemen gerçekleri belirginsizleştirir. Olgular şunlardır: Yüzyıllarca, insanlar suyu diğer şeylerden nasıl ayırt edeceklerini biliyorlardı; onu belirleyebiliyorlardı, tanıyabiliyorlardı, kullanabiliyorlardı. Daha sonra kimyada bir keşif yapıldı ve sonuçta insanlar su hakkında başka şeyler öğrendiler, yani onun kimyasal formülünü öğrendiler. Bu, su *hakkında* yeni bilgi olarak gelen ek bir *olgu* idi.
- A Evet. Yeni bilgi, doğru tanımlamayı sağladı.
- B İstersen insanların, “su” sözcüğünü öncekinden farklı bir şekilde kullanmaya başladıklarını söyleyebilirsin. Eskiden “su” sadece göllerde ve ırmaklarda bulduğumuz sıvı anlamında kullanılırdı. Suyun hala aynı anlamı taşıdığını düşünüyorum, ama eğer isterseniz insanların şimdi H_2O demek için farklı bir şekilde “su” sözcüğünü kullandıklarını söyleyebilirsiniz. Türkçe kullanımın şimdi değiştiğini, böylece “su” sözcüğünün şimdi öncekinden farklı bir şey demek olduğunu mu söylüyorsun?

- A Evet. Göllerdeki ve ırmaklardaki varlığın özelliği, insanların suyu nasıl belirledikleri şeklindeydi, ancak onlar suyun gerçekten ne olduğunu bilmiyorlardı. Şimdi biliyorlar veya en azından bilim insanları biliyor.
- B Ve insanlığın geri kalan kısmı, yani kimyayı bilmeyenler suyun ne olduğunu bilmezler ve asla bilmiyorlardı, öyle mi?
- A Bu doğru.
- B Ama bir şeyi belli özellikler vasıtasıyla belirleyebilirsiniz ve dolayısıyla onu bütün diğer şeylerden ayırabilirsiniz, o kesinlikle tanım yoluyla kastettiğiniz şeydir. Bu, insanların baştan beri sözcüğü nasıl kullanmakta oldukları meselesidir. Gerçekten su içtikleri zaman *ne içtiklerini bilmediklerini mi* söylemek istiyorsun?
- A Onlar suyun doğru tanımını bilmiyorlardı. Şimdi onun ne olduğunu biliyoruz.
- B Hayır, bir sözcüğü kullanma şeklinin doğrusu veya yanlışı yoktur. Doğru olan, insanların bir sözcüğü bazen bu şekilde ve başka bir zaman o şekilde kullanabildikleridir, yani bu sadece bir dili kullananlar hakkındaki bir durumdur. İnsanlar bir zamanlar “ağırlaşma” sözcüğünü, hâlihazırda var olan bir şeyin yoğunlaşması veya fazlalaşması anlamında kullanıyorlardı; şimdi genellikle bu sözcüğü sadece “yavaşlama” veya “yorgunluk” anlamında kullanıyorlar. Ancak bütün bunlarda “doğru tanım” yoktur. İnsanlar sözcükleri sadece belirli şekillerde kullanıyorlar, hepsi bu. Meseleyi bundan daha karmaşık hale getirme.
- A Bu bir keşfetme meselesidir, icat değil. Yüzyıllardır gemicilerin, balinaları A, B ve C gibi ayırıcı belli başlı özellikler ve nitelikler yoluyla belirlediğini düşün. Ama o zaman A, B ve C’ye sahip olan ne varsa onun başka özelliğe sahip olduğu da keşfedilmiştir: Onlar balıklar değil, memelilerdi. Buna D özelliği adını verelim. Bu şekilde bir balinanın doğru tanımı keşfedilmişti: A, B, C ve D.
- B Keşif A, B ve C’ye sahip olan yaratıkların aynı zamanda D’ye sahip olmaları idi. D’yi tanımın içine dâhil etmek zorunda değildik, ama dâhil ettik, çünkü hayvanların memeliler, sürüngenler, kuşlar vb. diye sınıflandırılması zaten aynı şekilde kurulmuştur. Bir memeli olmak, oldukça önemli bir özelliktir. Ve böylece memeli olmak, tanımlayıcı olmuştur. “Balina” tanımı A, B ve C’den A, B, C ve D’ye kaymıştır.
- A Yani doğruluğun gidişatında değişiklik olmuştur, demez miydiniz? Sonuçta balinalar memelilerdir. Bu özelliği tanıma dâhil etmek, doğruluğu elde etmede esastır.
- B Balinalar hakkındaki doğru olan şey, onların memeli olmalarıdır. Bu özelliği tanımımıza ekleyebiliriz de, eklemeyebiliriz de. Sınıflama ile ilgili daha önceden belirlediğimiz farklı nedenlerden dolayı onu sınıflamaya dâhil etmeyi tercih ettik.
- A Bilimin ilerlemesi, doğru tanımlara ulaşmamıza yardımcı olur. Bilim bazen eski tanımları daha iyi (daha doğru) olanla değiştirir. Bir zamanlar frengi, yinelenen belli başlı semptomların nüksetmesiyle belirleniyor ve tanımlanıyordu. Daha sonra nedeni, yani spirochete (frengi bakterisi) mikroskop vasıtasıyla keşfedilmiştir. Spirochete’ler ortaya çıkınca diğer semptomlar da öğrenildi. Bu şekilde

“frenji” tanımlanmaya başlamış, şimdi olduğu gibi yalnızca frenji hakkında önceden sahip olmadığımız doğrular da elde edilmiş oldu.

- B Hastalıkla ilgili gerçeklikte haklısın. A olduğunda hemen arkasından aynı zamanda B, C ve D’nin de sıralandığını keşfettik. Ama tanımı *keşfetmedik*. *Tanım* hakkında bir karar verdik. Semptomlara gönderme yapmak üzere “frenji” sözcüğünü kullanmaya ve spirochete’i frenjinin *nedeni* olarak adlandırmaya devam edebildik. Veya “frenji” sözcüğünü yalnız illete, spirochete’nin varlığına gönderme yapmak üzere kullanabildik. İkinci alternatifte o zaman şöyle diyebilirdik: “spirochete’nin varlığı frenjidir.”
- A Evet, bu frenjinin ne olduğudur. Diğer doğru tanımı keşfettik.
- B Hayır, doğaya ilişkin başka bir olguyu keşfettik. Böyle olguları eklemeyi seçip seçmememiz bize bağlıdır.

İnsan Nedir?

“İnsan” sözcüğünün anlam kapsamı içine bütün insanlar yani erkek, kadın, yetişkin ve çocuklar dâhil edilir ve bu böyle bilinir. İnsan nedir?

- A Sanırım, Aristoteles doğru tanımı ortaya koymuştur. İnsan akıllı hayvandır. Akıllılık en azından düşünme, kavramlar kurabilme, akıl yürütebilme, alternatifler üretebilme ve eylemler başlatabilme yeteneğini içerir.
- B Ama bütün insanlar bunları yapmaz. Bebekler yapmaz. Onlar akli potansiyelle sahip olabilirler, ama potansiyel henüz fiili değildir. Aynı zamanda bitkisel hayatta olan ve makinalara bağlı olarak yaşayan insanlar da vardır. Herhangi bir şeyin farkına zar-zor varan ve kim ya da nerede olduklarını bilmeyen başka insanlar vardır. Alzheimer hastalığı ilerlemiş, bir zamanlar akıllı olup da artık böyle bir potansiyelle sahip olmayan kişiler vardır. Açıkça akli durumda olsalar da mutlaka hepsi insandır.
- A Aristoteles onların gerçekte insan olmadıklarını, sadece insana benzer fiziksel organizmalar olduklarını söyleyebilmiştir. Ya da bunun bizim akıllı olması gereken doğamız olduğunu ve herkes o doğada aynı dereceye yükselmese ya da örneğini oluşturmaya da bunun doğru olabildiğini söyleyebilmiştir.
- B “...nın doğası” deyiminde bir sorun bulunmaktadır. Birinin, havlamak köpeklerin, miyavlamak kedilerin doğası olduğunu söylediğini düşün. Ama bütün köpekler havlamaz ve bütün kediler miyavlamaz. “Bir şeyin doğasından” söz ettiğimizde onun belirli uyarıcılara nasıl tepki verme doğasına sahip olduğunu, belirli ruhsal özelliklere atıfta bulunarak tespit ediyoruz. Yaygın ama evrensel olmayan, sınıfın her üyesinde bulunmayan ama yaygın olan özelliklerini gözlemlediğimizde bir şeyin doğasından bahsediyoruz. “Aşırı düşmanlığın gelip geçici olduğunu düşünürdüm, ama şimdi bunun, onun doğası olduğunu düşünüyorum” diyebilirsiniz, ancak burada biz “onun doğası”nı, onun yaygın özelliklerini kastetmek için dile getiriyoruz yoksa genel olarak insanlarınkini kastetmiyoruz.

İnsanların “insan doğası” hakkında söylediklerinin çoğu yanlıştır. “Bütün insanlar bencildir”, “Bütün insanlar yırtıcıdır”, “Bütün insanlar kötüdür”, “Bütün insanlar potansiyel suçludur (veya potansiyel azizdir).” Bunlar insanlar hakkında bütünüyle *genellemeler*dir; tanımlar değildir.

- A O halde akıllı bir hayvan olarak değilse “insan”ı (insan varlığını) nasıl tanımlardın?
- B Yaşayan bir canlıyı bir insanoğlu olarak nasıl tanımlayabiliriz? Sana harfi harfine bir tanım veremem, ancak örnekler ve fotoğraflar gösterebilirim ve bazı belirgin özellikleri betimleyebilirim, ama her örnekte zorunlu olarak bulunan niteliklerin hepsini tasvir edemem. Tipik bir insan dik yürür; iki omzu, iki bacağı, iki gözü, iki kulağı ve birbirine simetrik biçimde bağlı organlara sahiptir. Çene midenin üstündedir, mide ayakların yukarisindedir ve benzeri (dört ayakla yürüyen çoğu memeli hayvandan farklıdır). Bir bacak, omuz ya da göz olmasa dahi, yine de o yarattığı insan olarak belirleriz. Biyoloji resimleri içeren kitaba baktığımızda bir çocuğa şunu söyleyebiliriz: “O bir insandır. Hayır, o bir şempanzedir. Hayır, oradaki bir maymundur.” Çocuk çabucak modeli (Gestalt) görür ve onu belirlemede hiçbir hata yapmaz. Çocuk zaten insanı tüm diğer yaratıklardan nasıl ayırt edeceğini bilir. Doğrudur, bazı sınır çizgileri olabilir. Bir Neanderthal insanı, aynı türün bir varlığı olarak sayılmak için bugünün insanına yeterince yakın mıdır? Evet demeye teşebbüs ederiz, ama emin olmayız. Bunun nedeni, Neanderthal fizyonomisinin sınır olması, belli bir rengin kırmızı ile turuncu arasında olduğu gibi onun insanlarla maymunlar arasında bir yerde bulunmasıdır.
- A İnsanları, en önemli özelliği olan akılla tanımlamadın.
- B Akıllı olma, kuşkusuz en önemli özelliktir, ama uygulamada bu, insanları insan olmayanlardan nasıl ayırdığımız sorunu değildir. Bir toplantı odasına girdiğinizde koltuklarda oturan bütün organizmaları hemen insanlar diye adlandırırsınız, yoksa şempanze veya maymunlar diye değil. Ama onlardan biriyle daha konuşmadın ve akılcılığını kontrol etmeye zamanın olmadı. Buna rağmen onlara insanlar dersin ve hepimiz de aynısını yaparız. Dil veya akla herhangi bir gönderimde bulunmaksızın insanı insan olmayandan ayırt edebiliriz. Akla sahip olup olmadığını bilmeye çalışmadan önce yarattığı bir insan olarak tespit ederim. Bunun, “insanoğlu” deyimini nasıl kullanacağımıza ilişkin doğru bir haber olduğunu öne sürerim.
- A Bir insanın estetik bir hayvan, yalnız güzellik duygusuna sahip bir canlı olduğunu neden söylediğini anlamıyorum. Bu, insanları diğer türlerden de ayırır mı?
- B Hayır, çünkü onun herhangi bir estetik duyguya sahip olup olmadığını bilmenden önce, insan olup olmadığını bilebilirim. Ve “insanla aynı olan, gülen hayvandır.” Asla gülmemiş bir kişi de bir insan olacaktı (ve hiçbir insan gülmese bile insan olacaktı). Gülen bir sırtlan, yine de bir insan değildir. Şempanzeler de aletler yapar, ancak alet yapma kapasitesi onları insan yapmayacaktır. Konuşmak da öyle: konuşan bir papağan yine de insan değildir; kullandığı dili anlamaz. Anlasa bile o yine de bir kuştur, bir insan değildir. Hayır, sana tam da şimdi

gerçekte de kullanıldığı şekliyle nakledilen gerçek tanımını verdiğim hususunda ısrar ediyorum.

- A Ama bu, insanın özünü, onun akıllı olmasını kapsamıyor.
- B İnsanı bu şekilde tanımlamayı tercih ettiğiniz için buna öz/mahiyet (essence) diyorsunuz. Ben ise size bunun, günlük hayatta bu sözcüğü kullanma şeklimizi yansıtmadığını göstermeye çalışıyorum. Dil oyunları oynamak istersek ben de tanımıma “öz” diyebilirim, fakat bunun, tanımlar arasında bir yarış başlatacağını daha önce size söylemiştim. Aslında her gün kullandığım bir tanesini size vermiştim. Siz “O, doğru tanım değildir” dersiniz; ben de sadece böyle bir tanımın olmadığını söyleyerek cevap veririm.

Yeni bir kamyon türü keşfedilir. İsmi de kendisi kadar farklıdır: “O bir kamyon değil, bir vandır.” “Van” sözcüğünün doğru bir tanımı var mıdır? Muhakkak bu, onu nasıl adlandırdığımızla ilgili bir husustur: Farklı bir kamyon veya farklı bir “mekanik tür”e ait bir van olduğunu söyleyebiliriz. Farklılığı, yeni bir sınıflama geliştirmemizi doğrulayacak bir varlık olarak belirtiriz. Hepsini bu. “Van”ın doğru bir tanımından daha doğru başka bir tanım yoktur. Tartışmayı bir “vanın gerçek özü” veya “bir vanın gerçek tanımı” hakkındaki bir çekişmeye sürükleyerek (onun neyle adlandırılacağı hakkında) dile ilişkin münakaşayı uzatmak gerekir. Bir vanın ya da bir insanın öz gibi bir şeyi yoktur.

- A Yine de seçtiğiniz tanım büyük ölçüde pratik bir değişiklik yaratabilir. Bir mikrop gibi, bir virüs gibi, arızalı bir organ gibi, teşhis edilebilir bir fiziksel varlığı olmadığı sürece bir bilim insanının, bir hastanın hastalığı olmadığını söylediğini düşünün. Ancak bir psikiyatrist hastalık için bunların bulunmasının bir sebebi olmadığında ısrar eder: Bir x-ray ya da bir mikroskop yoluyla görülebilen herhangi bir hastalığı yoksa (ya da henüz yoksa) bile eğer aylar boyu belli bir zaman ya da katatonik denilen (günlerce zar-zor hareket edebilme) derinden depresyona girerse hasta işlevselliğini yitirebilir.

Şimdi bu tanımlar içinden tercihimizi yapmak zorunda mıyız? Bir psikoterapist iseniz ve sigorta poliçeleri sadece hastalıkları kapsıyorsa, kanserliler gibi, bazı zihinsel kondisyonları bakımından tümüyle yetersiz hastalarınız varsa ikinci tanımı tercih edeceksiniz. Çünkü hastalarınız ancak bu şekilde ihtiyaç duydukları sigorta kapsamına girebilirler. Kuşkusuz ikinci tanım bu koşullar altında tercihe şâyandır.

- B Tanımın tercih edilmesinin pratik birçok farklılıklar yarattığı doğrudur. Muhtemelen ikinci tanımın benimsenmesinin sonuçları tercih edilebilir durumdadır; bazı sahtecilikleri ve kalpazanlıkları teşvik etmesine rağmen tercihe şâyandır. Herhangi bir tanımdan ziyade bir tanımı kullanmak, her ikisinin de *doğru* olduğu anlamına gelmez.
- A Ama ona neyin neden olduğuna bakılmaksızın bir hastalığın normal işlevselliği engelleyen bir durum olduğu *doğru* değil mi?
- B Sadece bu anlama gelecek şekilde “hastalık” sözcüğünü tanımlarsan doğru olur.

4. BELİRSİZLİK

Şimdiye kadar sözcüklerle dünya arasındaki ilişkinin oldukça makul ve düzenli olduğuna dair bir izlenim edinmiş olmalıyız. Burada “X” teriminin bir tanımı vardır; A, B ve C, “X”i tanımlayan özelliklerdir: Bunlar genellikle diğer tanımlayıcı olan D, E ve F’ye eşlik ederler fakat bu sonuçlar tanımın parçaları değildir.

Ancak durum, düzenden ve uygunluktan uzaktır. Zaten *muğlaklığı* görmekteyiz: “ırmak kenarı” ve “Manhattan Sahili” sözcüklerindeki gibi bir sözcük birden fazla anlama gelecek şekilde kullanılır. Ama çoğu sözcükler şu ya da bu şekilde muğlaktır. Sözlükleri karıştırırken bunu görebilirsin. Ama daha yaygın ve daha az tanınma ihtimali olan başka bir özellik vardır: *belirsizlik*. Belirsizlik (vagueness), bizim tanımlayıcı ve tanımlayıcı olmayan özellikler şeklindeki düzenli sınıflamamızı alt üst eder.

ABD Anayasası, hepimize “adil yargılama süreci” garantisini verir. Fakat yargılama süreci tam olarak nedir? Eğer bir mahkeme kurulmadan suçlu bulunursanız bu açık şekilde bir adil yargılama süreci değildir. Peki, size karşı önyargılı bir jüri tarafından yargılandığınızda durum ne olacak? O da adil bir yargılama süreci değildir. Peki ya jüri gerçekten tarafsız (önyargısız) ise durum nedir? Eğer Smith pahalı bir savunma avukatı tutmuşsa ve Jones’un da yalnız bir kamu avukatı varsa adil yargılama sürecinde bir değişiklik olur mu?

Anayasa, “zalimce ve alışılmadık cezalandırma” denilen şeyi yasaklar, ama bunun ne olduğunu söylemez. Kuşkusuz işkence ve dayak, zalimcedir ama bir yıllık hücre hapsi de öyledir. Peki, ya ölüm cezasına ne demeli? Amerikan tarihinde uzunca bir süre, ölüm cezası zalimce, eşine az rastlanır ve kesinlikle alışılmıyın dışında bir uygulama olarak düşünülmedi buna tek istisna yüksek mahkeme tarafından 1960’ların sonunda hukuka aykırı dışı ilan edilmesinden sonra kısa bir süre için uygulanmamıştı. Bazıları bunun tamamen cinayet karşılığında uygun bir cezalandırma olduğunu düşünür; başkaları ortada bir cana kıyma söz konusu olduğu için ölüm cezasının bütünüyle en zalim ceza şekli olduğunu söyler. Söyleyeceğimiz bazı cezalandırmalar vardır ki bunlar kesinlikle gaddarcadır ve diğerleri asla böyle değildir, ancak ikisi arasında açık bir kanâate sahip olamayız: çünkü cezalandırma sözcüğünün anlamı belirsizdir.

Görevli, “Birkaç saattir bu caddenin köşesinde aylak aylak dolaşmaktasın, herhangi bir amacınız olduğu görülüyor. Bu yüzden seni serserilikten dolayı tutukluyorum” der. Adam, “Ama ben bir serseri değilim” karşılığını verir. “Benim biriyle randevum var ve beklediğim kişi hala gelmedi.”

“Serserilik” terimi *belirsizdir*; kapsamı muğlaktır; *uygulama aralığı* açık değildir. Görevlinin serserileri tutuklaması beklenir ve o böyle bir durumda ne yapacağını tam olarak bilemez. Daha sonra kanun değişir: Yeni kanunda serseri, aynı şehirde en az üç saat kalan ve cebinde beş dolardan az para olan bir kimse olarak tanımlanır. Şimdi “serseri”nin tanımı daha belirgindir (“belirsiz”, “belirgin”in zıttıdır) ve görevli ne yapacağını bilir. Ama şimdi de başka bir problemle karşı karşıyayız: Tanım, bizim kapsamasını istediğimiz şeyi kapsamıyor. Cebinde beş dolardan daha az parası olan pek çok insan, çeşitli nedenlerle üç saat boyunca bir şehirde mahsur kalabilir

ve bununla birlikte biliriz ki serseri diye nitelendirilemezler. Yeni kanun bu açıdan oldukça *keyfi* kalır.

Bazen verdiğimiz bilgi çok belirgin değildir: “Evet, onun hızlı koştuğunu biliyorum, ama ne kadar hızda olduğunu bilmiyorum.” Eğer bir mahkemede tanık iseniz sizden daha açık bilgi istenebilir, ama sizin verdiğiniz bilginin tümü belirsiz bilgi olabilir. Bir tanığa, hırsızlık anında bina kapısının kendisine ne kadar uzaklıkta sorulduğunda “10 metre 7 santim” diye cevapladı. “Nasıl bildin?” diye soruldu. “Aptal birinin bana soraçağından emin olduğum için onu ölçmüştüm.” diye cevap verdi.

Günlük yaşamda belirsiz sözcüklere ihtiyaç duyarız, ama bilim gibi özel amaçlar söz konusu olduğunda onlar da kullanmak için çok belirsizdir. Örneğin, bir cıva sütununun tam olarak ne kadar uzunlukta olduğunu bilmek istiyorum. Eğer ABD Sayım Bürosu bir kasaba ile bir şehir arasındaki farkı 5000 kişi ile ayırırsa ve hemen arkasından bir çocuk doğarsa 4.999 nüfuslu bir kasaba şimdi şehir olur. Sınır keyfidir, ama diğer herhangi bir sınır çizgisi de böyle keyfi olacaktır. Sarı turuncuya ve turuncu da kırmızıya döner, fakat birini diğerinden ayıracak açık bir ara yoktur. “Bu sarıdır, hayır, bu turuncudur” diye çizgi çekebileceğimiz bir yer, keyfidir.

Sanık suçlanacaksa “makul şüphenin ötesinde suçlu” olmalıdır. Ama “makul şüphe” deyimini belirsizdir; aynı mahkemeyi izleyen iki jüri üyesi makul şüphe olup olmadığı konusunda uzlaşamayabilir. Bir kişinin hayatı, çizginin nereye çekildiğine bağlı olabilir. Ancak deyimini daha belirgin kılmak, işi daha da içinden çıkılmaz hale getirebilir. Koşullar durumdan duruma büyük ölçüde değişebilir ve hangisinin şüphe uyuracağını tahmin edemeyiz. “Kuşkunun bütün ihtimalin ötesinde olduğunu” söylersek hiçbir mahkûmiyet kararı çıkmayabilir. “Yargılama süreci” gibi diğer yasal terimler de aynı şekilde belirsizdir.

Kimi zaman bir sözcük, sınır noktasını belirleyen bir işaret olması nedeniyle de-ğil, uygulanması için çoklu ölçüt bulunması sebebiyle belirsizdir. Bu terim A, B, C, D ve E özellikleriyle ilişkili olabilir. Ancak eğer bir şeyin A, B ve C’si varsa terim, D ya da E olmaksızın uygulanabilir. Ya da B, C, D ve E’ye sahip olabilir, ama A’ya sahip olmaz, fakat yine de uygulanabilir. Bazı özelliklere sahip olduğu müddetçe terim, uygulanabilir özelliktedir. Ama sınıfın *tüm* üyelerinin ortaklaşa sahip olduğu tek bir özellik olmayabilir; diğer özelliklerin tamamı ya da çoğu orada olduğu sürece özelliğin yokluğuna bakılmaksızın terim uygulanabilir olabilir ve diğerlerinin aynı *ağırlığa* sahip olmasına gerek kalmaz: D’ye sahip olmak E’ye sahip olmaktan daha ciddidir. Meşhur yazısında filozof Lud-wig Wittgenstein (1889-1951) şöyle demiştir:

“Oyunlar” dediğimiz süreçleri göz önüne alalım. Masa oyunları, kart oyunları, top oyunları, olimpiik oyunlar ve benzerlerini kastediyorum. ‘Hepsinin ortak’ noktası nedir? “Aralarında ortak bir şey *olmalı*, aksi takdirde ‘oyunlar’ olarak adlandırılmazlardı” demeyin. Bunun yerine hepsi için ortak herhangi bir şeyin olup olmadığına bakın *ve* görün. Çünkü onlara baktığınızda hiçbirinde ortak olan herhangi bir şey görmeyeceksiniz, ama birçok benzerlikler, ilişkiler ve ortak noktalar göreceksiniz. Düşünmeden bakmaya devam edin! Çoklu ilişkiler açısından masa oyunları arasında örnek arayın. Şimdi kart oyunlarına geçin; burada ilk grupla aralarında birçok benzerlikler bu-

lursunuz ama diğerlerinden görünen çoğu ortak özelliğin kaybolduğunu da fark edersiniz. Sonra top oyunlarına geçtiğimizde ortak özelliklerin birçoğu kalmış, birçoğu kaybolmuştur. Hepsi “eğlenceli” mi? Satrancı üçtaş oyunuyla kıyasla. Oyunlarda sürekli kazanan ve kaybeden veya aralarında rekabet eden var mı? Tek kişilik oyunları düşünün. Top oyunlarında kazanmak ve kaybetmek vardır; ama bir çocuk topunu duvara attığında ve onu tekrar yakaladığında bu özellik kaybolmaktadır. Beceri ve şans ile oynanan kısımlarına bakın; satrançtaki beceri ile tenisteki beceri arasındaki farka bakın. Şimdi yüzük kimde veya kutu kutu pense gibi oyunları düşünün; burada eğlence unsuru vardır, ama diğer birçok karakteristik özellikler kaybolmakta! Başka birçok oyunu ve oyun grubunu inceleyebilirsiniz; biz bunlarda ne kadar çok benzerliğin ortaya çıktığını ve kaybolduğunu görebiliriz.³

Bunların hepsi bizim mantıksal titizliğimize zarar verebilir. “Bir sözcük kullandığımızda onun dünyada herhangi bir şeye ne zaman uygun olacağını ve ne zaman olmayacağını tam olarak bilmek zorundayız.” Ama dil bu şekilde inşa edilmez. Bir sözcük, uygulama sınırlarının kesin olarak çizilmediği şekliyle ortak kullanıma girer, sözcüğün belirli standartlar ya da tipik durumlar için uygun geldiğini (Bu kesinlikle bir kedidir) ve başka şeyler için uygun gelmediğini (Hayır, o kesinlikle bir kedi değildir) söyleyebiliriz. Bunun gibi görünüşte basit bir durumda olsa bile sözcüğün uygulanabilir olup olmadığı konusunda bizi kuşkuya düşürecek şeyler olabilir. Kediniz, birdenbire gözünüzün önünde mevcut durumunun yirmi katı kadar şişe ve tüylenmeye başlasa ne dersiniz?

Veya kedilerde rastlanmayan alışılmışın dışında tuhaf bir hareket yapsa, diyelim ki, belli koşullar altında normal kedilerde görülmediği şekliyle ölüyen dirilebilse? Böyle bir durumda yeni bir türün ortaya çıktığını söylemeli miyim? Ya da onun olağanüstü özelliklere sahip bir kedi olduğunu söylemem gerekir mi?

Yine “orada bir yerde bir arkadaşım var” dediğimi düşünün. Onunla el sıkışmak için daha yakına gelsem, sonra arkadaşım birden kayboldu, ne dersiniz?” “Bu nedenle o benim arkadaşım değildi, ama bir yanılma veya başka bir neden olmalı.” Ancak birkaç saniye sonra onu tekrar gördüğümü farz et, elini sıkabilir miydin? Daha sonra? “Arkadaşım yine de oradaydı ve ortadan kayboluşuna dair düşüncem, kuruntu ya da başka bir şeydi.” Ama bir müddet sonra onun yeniden ortadan kaybolduğunu veya kaybolmak üzere olduğunu tasavvur edin bakalım. Şimdi ne diyeceğim? Bütün tasavvur edilebilir olasılıklar için elimizde kurallarımız var mı?

Bir adama benzeyen, bir adam gibi konuşan, bir adam gibi davranan ve yalnız bir karış uzunlukta bir varlığa rastladığımı farz edin. Onun bir adam olduğunu söylemeli miyim? Veya Kral Darius’u hatırlatacak kadar yaşlı bir

3 Ludwig Wittgenstein, *Philosophical Investigations*, çev: G. E. M. Anscombe, (New York: Macmillan, 1953).

adamın durumu hakkında ne dersiniz? Onun ölümsüz olduğunu söyler miydiniz? Sonuç olarak bir kez olsun, zihnimizdeki bütün dizgeler için ayrıntılı bir tanıma benzer bir şey var mı? “Ama en azından bilimde eksiksiz tanımlar yok mudur? Bakalım. Altın fikri mutlak olarak tanımlanıyor, şöyle diyelim, kendi karakteristik çizgileriyle altın tanımlanıyor görünmektedir. Şimdi, eğer bir maden altına benziyorsa altınla ilgili bütün kimyasal testleri geçmişse onun yeni bir tür radyasyon yayması konusunda ne dersiniz? “Ancak böyle şeyler meydana gelmemiştir.” Tamamen doğru, ama onlar olabilir ve bu, tanımımızı gözden geçirmek zorunda kalacağımız, öngörülme-yen bir durumun ortaya çıkma ihtimalini asla göz ardı edemeyeceğimizi ortaya koymak için yeterlidir.⁴

Sonuç olarak bir terimi tanımladığımız sözcüklerin *bizzat kendileri* belirsizdir. “Ergenlik”in çocuklukla yetişkinlik arasındaki zaman olarak tanımını ele alalım. Bu sözcüklerin her ikisi de belirsizdir: Çocukluğun bittiği veya yetişkinliğin başladığı belirli bir nokta yoktur. Fakat tam da bu sözcüklerin belirsiz olması nedeniyle onlar, “ergenlik” sözcüğünün anlamını gayet iyi şekilde sunarlar. Daha kesin bir tanım yapsak da bu, sözcüğün aslında nasıl kullanılması gerektiği konusunda bilgi veremeyecektir.

Sonu gelmez tartışmalar sürüp gider, çünkü bir önerme içindeki bir ya da daha fazla terim, bir yere kadar belirsiz olur. Örneğin bir şehirde ikamet ediyorsanız gelir vergisi hukukuna göre sizin o şehirdeki vergileri ödemeniz gerekir. İyi ama ikamet etmek ya da mukim olmak ne demektir? Eğer bir kimse Montana’da çalışıyorsa oranın bir mukimi midir? Eğer orada bir evi varsa ve California’da başka bir evi varsa ne olacak? Vaktinin çoğunu California’dan ziyade Montana’da geçiriyorsa durum ne olur? Şirketin çalışma ofisi Montana’da ise? İşte en azından sıradan kullanımda “mukîm” terimi, bize bu sorulara nasıl cevap verileceğini söylemez.

Tütün kullanımının bağımlılık yaratıp yaratmadığı hakkında sonu gelmez tartışmalar yapılır: “Tabii ki yapar” veya “Hayır, yapmaz, tütün kullanımına kendini kapatabilirsin ama bu bağımlılık değildir.” Kokainin bağımlılık yaptığını öne sürerken alkol ve tütün kullanımının kokaine hangi noktada benzemesi gerektiğini söyleyeceğiz? Bırakmanın yarattığı semptomlar mı olmalı? Kişinin çalışma alışkanlıklarında bir değişiklik mi meydana gelmeli? Örneğin kan basıncı veya kalp atışı gibi fizyolojik değişiklikler mi öne sürülmeli? Bazı insanlarda böyle etkileri olduğunu ama bazılarında bu etkilerin olmadığını farz edelim: O zaman bunu bağımlılık olarak adlandıracak mıyız? Hiç kuşkusuz sözcük belirsizdir ve belirsiz kalacaktır, ama bu olgu nadiren bilinir. İnsanlar tartışır, “Evet, öyledir” veya “Hayır, öyle değildir,” derler ve onu bağımlılık olarak adlandırırken ne kastediyorsun?” diye sormaksızın tartışır dururlar. Doğrunun ne olduğuna dair sorular sormadan önce soruların anlamı hususunda açık olmaları gerekir. Bu tarz karmaşa, felsefe gibi soyut bir disiplinde başka yerde olduğundan çok daha fazla yaygındır.

4 Friedrich Waismann, “Verifiability”, *Logic and Language*, edit: Antony Flew, (Oxford: Blackwell, 1953), ss. 119-120.

5. ÇAĞRIŞIM/YAN ANLAM

Yılan, ayakları olmayan bir sürüngendir, yani bu, “yılan” sözcüğünü kullandığımız zaman kastettiğimiz şeydir. En azından “yılan” sözcüğünü birincil anlamında kullandığımız zaman kastettiğimiz şeydir. Ancak sözcüğü, ondan türetilmiş bir anlamda da kullanırız, çünkü çoğu insan yılanlar tarafından korkutulur, sözcüğün insanların zihninde olumsuz bir bağlantısı vardır. Yılanları pis (olmadıkları şey) ve iğrenç (çoğu insanın olduğu şey) olarak düşünürler ve bunlar “yılan” sözcüğünün popüler çağrışımlarıdır. “Yılan” sözcüğünün, yılanları seven insanlar için bu çağrışımı var mıdır? Açıkçası vardır. Bir insan, yılanları ne kadar çok severse sevsin, karısı kendisine, “seni yılan seni!” dediği zaman iltifat etmediğinin farkındadır.

Bir sözcüğün bu şekilde pek çok evrensel çağrışımı vardır. “O bir kurttur.” “O bir gelinciktir.” “O bir kaplandır.” Machiavelli prensin, hem bir aslan hem bir tilki olması gerektiğini yazmıştır. (Bunun, prensin hem güçlü hem de zeki olması gerektiği anlamına geldiğini biliyor muyuz?) Bir dekan asistanı, “bir at olmayı amaçlayan bir taydır”. Bunların izâhına gerek yoktu, öyle mi? Eğer çağrışım büyük ölçüde kişiden kişiye değişiyor olsaydı bir kimsenin insanlar hakkında konuşmak için bu hayvan terimlerini kullanarak ne kastettiğini anlayamazdık.

Bir sözcüğün çağrışımı, anlamının bir parçası mıdır? Birisi, “Hayır, değildir. ‘Yılan’ sözcüğünün anlamı bir şeydir ve insanların o sözcükle ilgili olarak zihinlerinde sahip oldukları bağlantılar da başka bir şeydir” diyebilir. Ancak bağlantı son derece evrensel çağrışımın, sözcüğün anlamının bir parçası olduğunu söylemek de mantıklıdır ve genellikle sözlük, sözcüğün ne anlama geldiğini bildirirken bunun listesini verir. Bazıları buna *ikincil* anlam demektedir, çünkü sözlük birincil anlamı öne çıkarır. Bazıları onu metaforik anlam diye adlandırmaktadır, çünkü kurt denilen bir adamla kurtlar denilen dört ayaklılar arasında imâlî bir kıyaslama vardır (metafor, birbirine benzemeyen iki şey arasındaki imâlî bir kıyaslamadır). Her iki yolla bir kimse bu ikincil anlamı da izâh etmediği sürece sözcüğün fiilen nasıl kullanıldığını da izah etmemektedir. Dünyaya, sözcüklerin yalnızca birincil anlamlarına aşına olan bir kimse göremezsin. Böyle biri bir sürü hata yapardı. O, başka birisinin kendisine “kedi” demesinin ne anlama geldiğini anlayamazdı.

Sözcüğün ikincil anlamı, işitende ya da okuyanda *bıraktığı* tüm izlenimleri içine alır:

“Deniz” sözcüğü tuzlu sudan oluşan geniş bir alan olmak gibi belirli özelliklere işaret eder; bu onun birinci-sözcük anlamıdır. Aynı zamanda bazen tehlikeli olma, duygudaki uçsuz-bucaksız ruh halinde meydana gelen değişimi, işlek bir caddeyi, bir engeli vb. belli diğer özellikleri de çağrıştırır. Bunlar *ikinci* sözcük-anlamlarıdır.⁵

Buna göre Hamlet’in, “hasta bir ruha hizmet edemez miydin?” cümlesinin, “bir akıl hastasına bakamaz mıydın?” anlamına geldiği söylenebilir. Ama bu sözcüklerin ikincil anlamları büyük ölçüde farklıdır. Machbeth’in “hayat hiçbir şey ifade etmeyen

5 Monroe C. Beardsley, *Aesthetics* (New York: Harcourt Brace, 1958), s. 125.

bir budala tarafından anlatılan gürültü, öfke ve anlamsızlık dolu bir masaldır” sözü, “hayat anlamsızdır”a dönüştürülür mü? Bunu daha öteye taşıyalım: “idiot”, “gürültü”, “öfke” vb. sözcükleri öyle zengin ikinci anlamlara sahiptir ki onlar, bir anlam kaybı olmadan tercüme edilemezler. “Kaydedilmiş zamanın son hecesine” sözü, “kaydedilmiş zamanın son dakikasına” sözüne indirgenemez. “Hece”nin çağrışımı, “dakika” sözcüğünün literal anlamından epeyce farklı ve çok daha zengindir. Shakespeare’den alınan aşağıdaki satırları hiçbir çağrışım kaybına uğramayacak şekilde tercüme etmeye çalışın:

İnsanların hayatlarındaki cezir
Med sırasında kullanılırsa başarıyla sonuçlanır.
Bu fırsat kaçınılırsa, yaşamlarının seyahati
Karaya vurmakla ve musibetle sonuçlanır.
İşte bizler böylesine çalkantılı bir denizdeyiz.

Ya akıntıyı alırsız arkamıza
Ya da katlanırsız başarısızlığa. (*Julius Caesar*, Act 4, scene 3)

Bu dizelerdeki alıntıda “eğer biz şimdi vakti gelmişken işimize devam etmezsek sonra tamamen başarısız olabiliriz” ifadesindekinden daha zengin çağrışımlar vardır.

Duygusal Anlam

İnsan zihninde olan sözcüklerin ilintileri arasında sahip olduğu ibareler insanda bir takım çağrışımlar uyandırmaya meyilli *hisler* ve *tutumlar* vardır. Bir sözcük, düzenli veya evrensel olarak belli bir tür his veya tutum meydana getirdiğinde onun “duygusal anlamı” olduğu söylenir. Bir sözcüğün duygusal anlamı, o sözcüğün çevresini kuşatan olumlu veya olumsuz atmosferden oluşur. “Muhteşem”, olumlu duygusal bir anlama sahiptir. Bu sözcüğü kullanan kimse, tanımladığı ve/veya başkalarında benzer bir tutum uyandırmaya çalıştığı bir kişiye ya da şeye karşı kendi tavrını ifade eder. “Edepsiz” ise tam aksine olumsuz bir duygusal anlama sahiptir.

Bu sözcükler, konuşanın ele alınan meseleye karşı tepkisini tam olarak gösterecek şekilde anlatmaz. Belli ırk guruplarına gönderme yapmanın, örneğin, “Afrikalı-Amerikalı” gibi, duygusal olarak tarafsız yolları vardır, ama aynı zamanda onlara gönderme yapan duygu yüklü ifadeler de vardır, mesela O. J. Simpson davasında “zenci” sözcüğü* sıklıkla kullanılır. İkinci sözcükler kavga ve cinayet sebebiyle ilk sözcük hiç kimsenin kan basıncını yükseltmez. İtalyanlar, Yahudiler, İrlandalılar vb. hakkında da duygu yüklü olumsuz sözcükler vardır. Etnik sıfatların tümü, duygusal anlamlarla yüklü sözcüklerdir.

Dinleyenler üzerinde belli sözcüklerin duygusal etkisi büyüktür. Ama buna *anlam* denilebilir mi? Hiç kimse bu sözcüklerin söylenişinin müthiş bir etkisi olduğunu inkâr etmeyecektir, ama bu etkinin anlam olduğunu neden söylüyorlar? Birine pis sıçan dersin bu kesinlikle dinleyene olumsuz bir etkide bulunur (en azından etkide

* Orijinal metinde ırkçı bir söylem olan nigger, nigga deyimini yerine “n-words” kullanılmaktadır.

bulunmasını isterseniz), ancak etki, sözcüklerin anlamının bir parçası mıdır? “İtalyan” ve “Wop”un* aynı anlamda ama farklı etkilere sahip olduğunu söylemeli miyiz veya her bir terimin anlamının parçası olarak, kastedilmiş duygusal etkiyi mi hedefleyeceğiz ve bu yüzden iki terimin anlamının farklı olduğunu söyleyecek miyiz?

Cevap, duygusal etkinin sözcüğün kullanımında ana etken olup olmamasına bağlıdır. Öyleyse üretim araçlarının devletin elinden bulunması gerektiğine inanan birine işaret etmek için “komünist” sözcüğünü kullanmak duygusal etkilere sahiptir ve ABD’deki çoğu insanda bu sözcük, gözden düşme duygusu ya da tutumu yaratır. Ama bir kimse kendisine komünist diyebilir ve bununla yalnız ekonominin devlet tarafından (evlerin, fabrikaların vs. dâhil) kontrol edilmesi gerektiğine inandığını kastedebilir. Üstelik bunun olumsuz bir etkisi olduğunu düşünmeyebilir. Böyle yaparken sözcüğü yanlış bir şekilde kullanıyor olmayacaktır; ama şu ya da bu şekilde herhangi bir duygusal etkiye sahip olan sözcüğün kullanımı olmaksızın komünistin ne olduğunu anlayabiliriz.

Bununla birlikte eğer bir kimseyi bir muhbir diye adlandırırsanız, onun yalnız bir polis muhbiri olduğunu söylüyor olmazsınız. Ancak ona karşı *olumsuz bir tutum* geliştiriyor olursunuz. Eğer deyim kullanımı olumsuz tutum takınmaya niyetli değilseniz, onu bir muhbir diye adlandırmazdınız (ki bu kullanım tam da böyle bir tutumu ihtiva eder), bunun yerine, onu polis için muhbirlik yapan diye adlandırabilirdiniz. “Muhbir”deki olumsuz tavır, deyim kullanımı yerleştirilir ve bu nedenle tarafsız bir şekilde kullanılmaz: eğer tarafsızca konuşmak isterseniz o deyim kullanmazsınız. Şu halde bu durumda olumsuz duygusal etki, deyim anlamının parçasıdır, “duygusal anlam” denmeyi hak eder.”

6. GÖRME YOLUYLA TANIM

Bir sözlük, size bir sözcüğün belirli bir dil grubundaki üyelerin onunla kastettiklerinin anlamını verir. Bunu yaparken, *başka* kelimeleri kullanır. Eğer siz tanımda geçen sözcüklerin anlamlarını önceden bilmiyorsanız, onları da yeniden sözlükte aramaya gayret gösterebilirsiniz.

Ancak henüz herhangi bir sözcüğü bilmeyen bir bebek, sözcüklerin anlamlarını bu şekilde öğrenemez. Bebekler ve çocuklar dış dünyaya nasıl uygulayacaklarına dair örnekler üzerinden ilk sözcükleri *görerek* (Latince ostendere veya “göstermek”) öğrenirler. “Anne”, “baba”, “oyuncak”, “yemek”, “pabuç” ve sayısız diğer sözcüklerin anlamlarını, neye uygulayacaklarına ve aynı zamanda neye uygulamayacaklarına dair örnekler gösterildiğinde öğrenirler: “O bir kitaptır; o bir kitap değildir, ama bir dergidir” ve benzeri. Hepimiz, daha sonra sözlü olarak öğrendiğimiz pek çok sözcüğün anlamını, şeyleri görerek öğreniriz.

* İtalyan yahut İtalyan aksanına sahip kişilere ithafen için kullanılan küçük düşürücü bir tabir.

** Doğrudan gösterilebilir tanım (ostensive definition). Bir sözlük bir sözcüğün verilen bir dil gurubunun üyeleri tarafından hangi anlamda kullanıldığını söyler. Böyle yaparken, o daima başka sözcükler kullanır.

Bununla birlikte görme yoluyla tanımlamaların sınırlılıkları vardır. Bir sözcüğü görünüşle tanımlama, işitene *uygulama sınırlarını* söylemez. Eğer ebeveynin işaret ettiği ve “masalar” dediği bütün şeylerin ayakları varsa masalara benzeyip de hiçbir ayağı olmayan bir nesneye yine de masa denilip denilmeyeceği belirsizdir. Herhangi bir örnek gösteremeyebilirsiniz, ama işiten biri, yine de böyle bir nesnenin bir masa olup olmayacağına şaşırabilir. Bu hayvan, bir kuyruğu olsa bile yine de tavşan olacak mıdır? (Öğretmen, “tavşanın kuyruğu vardır, ama ondan söz etmiyorum.” dedi.). Sözlü tanımlamalar bu görevleri daha kolay yerine getirebilir.

Görme yoluyla tanım, gösterebildiğiniz şeyle sınırlıdır. Yürüyen ile koşan arasındaki farkı gösterebilirsiniz, ama “zaman”, “sonsuzluk” veya “nitelik”in anlamları arasındaki farkı gösteremezsiniz. Çeşitli duyguları tecrübe eden insanların davranış ve beden dilini gösterebilmenize rağmen onların, örneğin neşe, çaresizlik, barışseverlik, umutsuzluk vb. içsel duygularını gösteremezsiniz. Ve tabii ki çocuk bir gün kendi kişisel tecrübesinde onların anlamlarını bilmeye başlar.

Bununla birlikte gösterme yoluyla tanım, yeni sözcüklerin anlamlarını öğrenmede oldukça hızlı bir yöntemdir:

Golf oynadığımızı ve topa belli bir şekilde vurup talihsiz sonuçlar elde ettiğimizi, arkadaşımızın bize, “bu kötü bir slaystı” (slice) dediğini düşünelim. Topu doğru yöne atmadığımız her durumda o bu uyarılarını tekrarlar. Belli bir seviyede zekâya sahipsek aynı şeyi tekrar yaptığımızda çok kısa zamanda şunu demeyi öğreniriz: “bu kötü bir slaystı.” Fakat bir seferinde arkadaşımız bize “yine çok kötü bir slays, bu bir huk!” (hook) diyor olsun. Bu durumda olan bitene şaşırırız ve son vuruşun önceki vuruşlardan farkının ne olduğunu düşünürüz. Farkı anlar anlamaz kelime hazinemize yine başka bir sözcük ekleriz. Sonuçta golfun dokuz deliğini geçtikten sonra bu sözcüklerin her ikisini de doğru bir şekilde kullanabiliriz. Muhtemelen, “divot”, “iron”, “shot” gibi *ne anlama geldiği şimdye kadar hiç ifade edilmemiş olsa bile* birçok yeni sözcüğü oyun esnasında öğreniriz. Gerçekten “slays”ın sözlük anlamını bilmeden yıllarca golf oynayabiliriz: bu terim, golf sopasını, topun iç tarafına yönelterek vurmak ve topun (sağ elle oynayan oyuncu için) havada sağa kavis çizmesine sebep olması anlamına gelmekte.⁶

Tanımlanamayan sözcükler var mıdır? Bu, “tanımlama”dan ne kastettiğimize bağlıdır. Bir sözcüğü tanımlamak şu ya da bu şekilde ne anlama geldiğine işaret etmekse cevap, kesinlikle hayırdır: Bir sözcükle ne kastettiğinizi başka bir kişiye göstermenin hiçbir yolu yoksa anlamı yoluyla başkalarıyla iletişim kuramazsınız ve sözcük asla kamusal dilin bir parçası olamaz. Ancak eğer “tanımlama” ile yalnız sözel tanımlamayı (başka sözcüklerle tanımlama yapmayı) kastederseniz, işte o zaman bazı sözcüklerin tanımlanamaz olduğu anlaşılır.

Sözel bir tanımlama yaptığımızda o şeyi (veya etkinliği, süreci, niteliği vb.), üyesi olduğu daha geniş bir sınıf içine yerleştiririz. Köpekler memelidir, üçgenler düzlem

* Slice, hook, divot, iron, shot golfte özel anlamlara sahiptir (editör).

6 S. I. Hayakawa, *Language in Thought and Action* (Fort Worth: Harcourt Brace, 1942), s. 45.

şekillerdir. O halde bu şeyi ya da aynı sınıfı biz ayırırız: üçgenler üç açılıdır, oysa kareler ve sekizgenler, değildir. Ama bazen bunu yapamayışımızın nedenleri vardır:

1. Bazı zamanlar bu sınıf hali hazırda öyle geniş olur ki bu sınıfı içine alan daha geniş bir sınıflama yoktur. “Varlık”, “varoluş”, “zaman” ve “uzay” gibi son derece soyut olan sözcükler buna örnektir. Köpekler gibi var olan bazı şeyleri, insan başlı atlar gibi var olmayan şeylerden ayırabiliriz. Ama eşanlımlıları olan ve aynı problemi yeniden karşımıza çıkaran sözcükleri kullanmanın haricinde “varoluş”un genel bir tanımını nasıl vereceğiz?

Zamanın ne olduğunu hepimiz bilmiyor muyuz? Zamanın şu ya da bundan önce meydana geldiğini veya 20 yıl öncesini vb. hatırlayabildiğimizi söyleyebiliriz. Hepimiz geçici sözcükleri nasıl kullanacağımızı biliriz. Ama “zaman”ı nasıl tanımlayacağız? Fenomenal zamanı (konferans, sıkıcı olduğunda çok uzun sürüyor) fiziksel zamandan (saatin gösterdiği zaman) ayırabiliriz. Ama bu, zaman içinde bir ayırım yapmak demektir, yoksa “zaman”ı bizzat tanımlamak değildir. Zaman tecrübesine sahip oluruz; gerçekten de tüm tecrübeler, zaman içinde meydana gelir. Ancak bütün bu tecrübelerle zamanın bizzat kendisinin metaforik olduğunu söyleyebiliriz: Örneğin, “Zaman bir nehirdir” veya “Zaman, sonsuzluğun hareket eden bir gölgesidir.” Bununla birlikte tanımlama olarak bunlar oldukça faydasızdır; eğer zaten zamanın ne olduğunu bilmiyorsanız, “sonsuzluğun hareket eden gölgesi”nin ne anlama geldiğini nereden bilebileceksiniz?

2. Şimdi “kırmızı”, “cırlak”, “keskin”, “acı”, “kızgın” ve “elem” gibi en asgari soyut sözcükleri göz önüne alalım. Bir kimse, insanların korkuyu tecrübe etme anındaki fizyolojik koşulları ortaya koyabilir, ama bu, bizzat “korku”nun neyi temsil ettiğini söylemekle aynı şey değildir. Bir bilim insanı kırmızının, ışığın 4.000 ile 7.000 Angstrom birimi aralığında dalga boyunda meydana gelen kırılmayla oluşan bir renk olduğunu doğru bir şekilde ifade edebilir. Ama bu kırmızı tecrübesinin yalnızca neyle bağlantılı olduğunu söyler. Bu, senin ve benim gördüğüm rengi doğuştan görmeyen ya da tasavvur edemeyen bir kimsenin bu dalga boyunu görmesine yardımcı olmaz. Gerçekte, kafaya alınan bir darbeden sonra gözlerimizin önünde kırmızı spotlar görürsek bunlar, ışığın bu dalga boyları değil midir?

Yine dünyada kırmızı olan her şeyin yuvarlak ve yuvarlak olan her şeyin kırmızı olduğunu farz edin. O zaman kör doğan bir kimse, dokunarak ve yuvarlak olduğunu keşfederek kırmızı şeyleri daima doğru bir şekilde tanımlayabilir. Ama bu bağlantı başarısız olduğunda bu kişinin kırmızı şeylere dair tanımlaması hatalı olacaktır. Yalnız bağlantı olduğu sürece bu tanım geçerli olur. Tam olarak aynı, ışık dalga boylarının vasıtasıyla kırmızıyı tanımlayan kişi için de doğru olacaktır. Ve onun kırmızı şeyleri tanımlaması başarılı olsa da bu kişi yine en köklü anlamıyla “kırmızının ne olduğu”nu bilmeyecektir: O hala kırmızının *neye benzediğini* bilmeyecektir. Bu, yalnızca kırmızıyı görebilen herhangi birinin bilebileceği şeydir. Kör olarak doğan bir kimse optikle ilgili geniş bir bilgiye sahip olabilir; renklerin fiziği konusunda uzman

bile olabilir. Ama yine de insanların gördüğü şeyler hakkındaki görüşlerine ilişkin hiçbir fikri olamaz. “Kör insanlar hiç olmazsa siyah görür” demeyin. Onlar siyah veya başka bir renk görmezler; onlar hiçbir şey görmezler. Benzer şekilde, sağır doğan bir kimse bir zilin ya da bir insan sesinin neye benzediğine dair hiçbir fikre sahip değildir. Aşk tecrübesini hiç yaşamamış bir kimse, âşık olmanın neye benzediğini bilemez ve kıskançlığı tecrübe etmemiş bir insanın, sözcük kullanıldığında başkalarının zihinlerinde hangi tecrübenin canlandığına dair hiçbir fikri yoktur.

İzlenimler ve Fikirler

David Hume (1711-1776) tüm bilgilerin, *izlenimler* dediği şeyden türediğini yazmaktadır: Fikirlerimizin bir kısmı görme, dokunma, işitme, koklama ve tatma gibi dışsal duylardan kaynaklanır. Öteki fikirlerimizin, acı, zevk, keyif, depresyon, kaygı, umut, neşe ve üzüntü gibi, içsel bir kaynağı vardır. Onları bir kez olsun tecrübe etmemiş olsaydık bu duyguların ne olduğuna dair en ufak bir fikrimiz olmazdı. Kör doğsaydık nasıl ki renkler hakkında hiçbir fikrimiz olmayacağı gibi korkuyu tecrübe etmemiş olsaydık korkuyla ilgili herhangi bir fikrimiz bulunmayacaktı.

Bununla birlikte hiçbir izlenime sahip olmadığımız pek çok şey hakkında fikirlerle sahibiz. Hume der ki, altın bir dağ fikrimiz vardır, çünkü dağları görmekteyiz ve altın renkli şeyleri görmekteyiz. Böylece bu iki fikri birlikte zihinlerimize koyarız ve *karmaşık* bir fikir elde ederiz. Duyu deneyiminden basit fikirler elde ettiğimiz zaman yeni fikirler oluşturmaktan hoşlandığımız herhangi bir yolla onları bir araya getirebiliriz. İnsan başlı bir at fikri, bir insan başı ile bir at gövdesinden oluşan bir insan başlı at fikridir. Onları hayatta görmesek bile yeşil köpekler ve kahverengi bulutlar tasavvur edebiliriz. Tasavvur edebilme yetimiz oldukça sınırsızdır. Ama Hume’un meşhur yazısında belirttiği gibi bu gerçekte böyle değildir:

İlk bakışta hiçbir şey, yalnız bütün insan gücü ve otoritesinin sınırları içinde bulunan ama realite ve doğanın sınırları içinde kaydedilen insan düşüncesinden daha sınırsız görünmez. Canavarlar tasavvur etmek, saçma-sapan biçimler ve görüntüleri birleştirmek, en doğal ve en bilindik objeleri kavramaktan daha az sorun yaratır. Ve beden, acı ve zorlukla sürünen bir gezegene ait görülürken düşünce bizi evrenin en uzak bölgelerine anlık olarak ulaştırabilir.

Ama düşüncemiz bu sınırsız özgürlüğe sahip görünmesine rağmen daha yakın bir sınamada, onun gerçekten çok dar sınırlar içinde kaldığını ve zihnin tüm bu yaratıcı güçlerinin, duylar ve tecrübe ile bize güç katan birleştirici, uzlaştırıcı, takviye edici ya da azaltıcı materyallerin gücünden daha fazlası etmediğini göreceğiz. Altın bir dağ düşündüğümüzde önceden bize verileni, yalnız iki kalıcı fikri, altın ve dağı birleştiririz... Kısaca söylemek gerekirse düşüncenin bütün maddeleri bizim hem dış ve hem de iç duygularımızdan türetilirler; bunların karışımı ve bileşimi sırf zihin ve iradeye aittir.⁷

7 David Hume, *An Enquiry Concerning Human Understanding* (1751), Section 2, Paragraphs 4 and 5.

Hangi fikirlerin basit, hangilerinin karmaşık olduğunu nasıl söyleriz? Muhtemelen basit olanlar, izlenimlerine sahip olmasaydık zihnimize olmayacak olan fikirlerdir. Görmediğimiz halde kırmızı kediler tasavvur edebilmemize rağmen, görmeksizin kırmızı tasavvur edemeyiz (“kırmızı kediler” karmaşık bir fikirdir). Ama bunun sınırları çok belirgin değildir. Fakat mavinin yüz tonunu görsek, ortada bir tanesi olmasa, onu görmeksizin maviyi tasavvur edebilir miyiz? (Hume, gölgeyi sırf daha aydınlık tasavvur ederek ve birini sırf daha karanlık düşünerek sonra da onları birlikte zihnimize yerleştirerek bunu yapabileceğimizi düşünmüştür.) Hiç turuncu görmemiş olsaydık ama kırmızı ve sarı görmüş olsaydık, turuncuyu tasavvur edebilir miydik? Sadece mavi ve sarı görmüş olsaydık, yeşil tasavvur edebilir miydik? Yeşil kesinlikle ne maviye ne de sarıya benzer, dolayısıyla cevap burada hayır olacaktır. Mavi ve sarı boya karıştırarak yeşil boya elde edebiliriz, ama o bize, hiç görmediğimiz halde yeşil tasavvur edip edemeyeceğimizi söylemez. Sadece ekşi ve acı tecrübe etmiş olsaydık, tatlı bir duyum tasavvur edebilir miydik? Bir milyon köşesi olan bir poligon düşünebilir miyiz?

Sahip olabildiğimiz izlenimler, kimine göre hayali yaratan kişiye bağlıdır. Bazı insanlar iki yüz köşeli bir poligon hayalini kurabilir ama diğerleri kurmaya bilir. Belki bazı insanlar, diğerleri buna güç yetiremeseler bile sadece kırmızı ve sarı görmüşlerse bile bir turuncu izlenimine sahip olabilirler. Bu gerçekten bir sorun mudur? Hume’un ortaya koyduğu bazı eleştirilerindeki önemli nokta, izlenimi olmayan şeylerin kavramlarına sahip olabilmemizdir. Ultraviyolenin hiçbir izlenimine sahip değiliz: arılar onu görebilir (onların neye benzediğini hayal edemeyiz), ama insanoğlu olarak onu görmediğimiz için hayal edemeyiz. Onun hala görülebilir bir renk olmasından ötürü çok koyu bir mor olduğunu söylemeyiniz.

Hiçbir ultraviyole imgesine (görüntüsüne) sahip değiliz. Ancak bilim insanları ultraviyoleyi her zaman incelerler ve o yayılımın genişliği hakkındaki gerçekleri keşfetmek için spektrometreler ve cihazlar kullanabilirler. Ultraviyole hakkında, mor hakkında bildiğimiz kadar şey bilebiliriz. Bu, tam da onu göremediğimiz anlamına gelir. Tabii ki aynı değerlendirmeler, insanların duyabildiği herhangi bir şeyden daha yüksek perdedeki sesler için de doğru kabul edilir. Köpekler, ısıklara ve bizim işitebileceğimizden daha yüksek perdedeki diğer seslere cevap verirler, ama onun köpeklerle nasıl yansıdığı hakkında hiçbir fikrimiz yoktur. Hangi seslerin onları bu derece heyecanlandırdığını ve hangi avların kokularını alıp peşine düşmek için kokladıklarını boşuna merak ederiz.

O halde, bir X kavramına ne zaman sahip oluruz? “X” sözcüğünü ne zaman tanımlayabiliriz? Çoğumuz, ağaçlar ve masalar gibi en tanıdık kavramlarımız için bile bunu yapamayız. Şu halde “X” sözcüğünü doğru bir şekilde uygulayabildiğimiz zaman yapabilmemiz mümkün mü? Ama onunla ilgili sözcüğü bilmeden bir X kavramına sahip olamaz mıyız? Bir çocuk, mum sözcüğünü hiç işitmeksizin bir mum kavramına sahip olamaz mı?

Bir kimse kalkıp şöyle diyebilir: X’inkini X olmayanından ayırabilirsen bir X kavramına sahip olabilirsin. Bir çocuk köpekleri, köpek olmayan her şeyden ayırabilir; çocuğun bir köpek kavramına sahip olduğunu söylemek mantıklı değil midir? Aynı

şekilde kedi de köpekler ile diğer kediler, kurtlar, kertenkeleler, radyatörler vb. başka her şeyler arasında çok iyi ayrım yapabilir. Bu durumda kedinin insanın sahip olduğu gibi bir köpek kavramına aynen sahip olduğunu söylemek rasyonel değil midir? Benzer şekilde köpek, kemikleri dünyadaki diğer her şeyden ayırabilir ve onlara belirli bir tepki başka hiçbir şeye vermediği şekilde verebilir, yani onları gömebilir, çiğneyebilir, yiyebilir.

Bununla birlikte bir şeyin X olduğuna ve X olmadığına karar vermek için bir ölçütümüz vardır. Peki, bu bir kavrama sahip olmanın temel şartı değil midir? Bir kimse böyledir diyebilir, ama o durumda bir köpek hâlâ bir kemik kavramına sahiptir. Köpeğin hatasız bir şekilde ayırımı yapması kesinlikle bir rastlantı değildir. Köpeklerin hangi ölçütü kullandıklarını bilmeyebiliriz, ama bir kavrama sahip olduklarını öne sürmek mantıklı değil midir?

İnsanoğlu, diğer hayvanların yoksun olduğu pek çok kavrama sahiptir. Özgürlük, denge, karşılıklılık, adalet, üçgenle(ştir)me/nirengi (rastgele sadece bir kaçından söz etmek için) ve yüzlerce benzer kavramlara sahibiz. Bunların hiçbir izlenimi bizde yok. Bunlar, duyularımızın herhangi birinde resimlenebilen şeyler değildir. Hepsi, duyu verileri olmayan parçalar arasında ayrımlar yapabilme yetisi içerir. Özgürlük kavramına sahip olduğumuzu söyleyelim; onun ne olduğunda hepimiz tamamen hemfikir olmayabiliriz ve “özgürlük” sözcüğünün bizzat kendisi belirsiz olabilir: o bir şeyden özgürleşmek midir? Bir şey yapma özgürlüğü müdür? Hangisi olursa olsun (veya her ikisi ya da hiç biri), onun duysal bir izlenimi yoktur. Kavrama sahip olmak için yaşamak zorunda kalacağımız (belki zincirlerinden kurtulmuş insanları görmek) tecrübenin hiçbir özel türü olmasa da, dünyada bazı tecrübelerle sahip olmadıkça özgürlük kavramımız olmayacaktır. Başkalarının bize zorla yaptırmaya kalkıştıkları şeyin tersini yaparak bu tecrübeyi yaşamayı, özgürlük zannederdik. Ama insan dışındaki diğer yaratıkların sahip olmadığı kavramların çoğu, son derece soyut düzeydedir, genellikle birkaç adımla duysal tecrübeden elde edilir.

Geleneksel epistemolojik bir kuram olan deneycilik bütün kavramların bir şekilde deneyden türediğini öne sürer. Tam tersine rasyonalizm (sözcüğün birkaç anlamından birinde) bütün kavramların bu şekilde türetilmeye ihtiyacı olmadığını iddia eder. Bazı kavramlar beynimizin içinde inşa edilebilir. Böylelikle duyu-tecrübemizde onların kavramlarına sahip olmak için hiçbir deneyimleme ihtiyacı hissetmeyiz. Belki Tanrı kavramı bunlardan biridir; o zaman hiçbir şekilde duyu-tecrübelerine sahip olmaksızın Tanrı kavramımız olur. (Deneyciler Tanrı fikrinin, büyük kudret ve lütfuyla, bir kişi ya da kişilik fikriyle birleşen karmaşık bir fikir olduğunu ve objeler var olsun ya da olmasın, böyle bir fikre sahip olabileceğimizi söylerler.) Nedensellik gibi belki diğer kavramların içimizde bağlantısı yapılmıştır ve duysal deneyim temeline ihtiyacı yoktur. Her halükarda daha çok önem arz eden diğer konuların tarihsel süreçte “rasyonalizm” ve “empirisizm” ile alakaları olduğunu Bölüm 5’te gözler önüne sereceğiz.

Biz aynı zamanda, örneğin; eşitlik, sonsuzluk, dolaylı anlatım, borçlanma kavramlarına sahibiz. Bunların hepsi, kırmızıyı görmek veya acıyı hissetmek gibi duyu-tecrübeleriyle nasıl ilişkilendirilir? Bu bağlantıya ulaşmak için,

Bir kimse yalnız isimlerin, fiillerin ve sıfatların anlamlarını bilmemeli. Bir kimse aynı zamanda önermenin sözdizimsel formunun önemini anlamalı ve çoğu yargılar için yargının anlamının bir bütün olarak etkide bulunması açısından isimleri, sıfatları ve fiilleri yargılara bağlamaya hizmet eden sözcüklerin farklı çeşitlerini de anlamak zorundadır. Bir kimse, 'Jong Jim'e vurdu', 'Jim John'e vurdu', 'John Jim'e vurdu mu?', 'John Jim'e vurdu!' ile 'John, lütfen Jim'e vurma.' arasında semantik olarak ayırım yapabilmelidir. Bu, bir kimse karşılıklı konuşmaya başlamadan önce "olmak" ve "etmek" gibi yardımcı fiilleri ve "ile", "ve" ve "veya" gibi bağlaçları söz dizimi içindeki bu türden etmenleri ele alabilmeli ve anlayabilmelidir. Bu öğeler, ne deneyde ayırt edilebilir maddelerle bağlantı kurarak kendi anlamını kazabilirler ne de tanımlanabilen maddeler yoluyla tanımlanabilirler. Söz dizimi kalıpları objesi, duraklamalar ya da "olması" ve "olduğu" gibi sözcükler için duyu algımızda nereye bakabilirdik? "Mavi" ve "masa" gibi sözcükler yoluyla bu öğeleri tanımlama konusuna gelince ihtimal o kadar uzak görünmektedir ki hiç kimse, ona teşebbüs ettiği gibi bu kadar çok şansa sahip değildir.⁸

7. ANLAMSIZLIK

Bütün sözcüklerin anlamı vardır, buna rağmen, daha önce gördüğümüz gibi pek çok sözcük herhangi bir şeyi, nitelikleri ya da ilişkileri temsil etmez. "Yuppii" ve "ahh" herhangi bir şeyi adlandırmaz. Onlar bir insanın hislerini ifade eder, ama anlamları vardır. Anlam olmadan bir sözcük sırf tuhaf bir gürültü veya kâğıt üzerinde acayip işaretler dizisinden ibaret olacaktır.

Sözcükler anlamsız bir yargı (veya bent ya da deyim) teşkil etmek üzere birleştirilebilir. "Yürüyen cumartesi yemek çok", sözcüklerden müteşekkildir ama bir yargı oluşturmaz. "Görecelik kuramı mavidir", bir yargıdır, ama en azından sözcüklerin alışılmış herhangi bir anlamına göre hiçbir anlam taşımaz.

Gramatik tamamlanmamışlık: Bazen bir önerme dilbilimsel kurala göre tamamlanmamıştır: Anlamını tamamlamak için gereken bir öge taşımakta başarısızdır. Birinin şöyle dediğini farz edin: "Lamba yukarıdadır" ve biz de deriz ki "neyin yukarısında?" O devam eder: "Herhangi bir şeyin yukarısında değil, sadece yukarıda." A yukarıda ise o bir şeyin yukarısında olmak zorunda değil mi? (Normalde "A, B'nin yukarısında", A'nın B'den daha fazla yeryüzünün merkezinden uzak olduğu anlamına gelir. Gerçi, "Mars'ın bu uydusu, öteki uydusunun yukarısında", dediğimiz zaman onun Mars'ın merkezinden daha uzakta olduğunu kastedebiliriz. Bu durum, hangi yıldız veya gezegen objesinin bizim referans merkezimize uzak olduğuna bağlıdır.)

"Sözlük anlamıyla 'yukarıda' sözcüğünü, kendi sıradan mekânsal anlamında, ama mecazi veya simgesel bir anlamda kullanmadığımızda, şöyle şeyler söyleriz "O her şeyin üstündedir" (Sırf para uğruna kendisini daha aşağı düşürmez). Yine de lâfzen/ sözlük anlamıyla olsun ya da olmasın, yukarıda olmak, bir A ve B'yi gerekli kılar. Eğer

⁸ William Alston, *Philosophy of Language* (Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall), s. 68.

bir kimse sırf “ O yukarıdadır” der ve yalnız “Hiçbir şeyin yukarısında değil, sadece yukarıda, hepsi bu” diyerek özenli davranırsa hangi anlamı vereceğiz? Bu anlamsız olmayacak mı?

Yukarıda olmak, iki terimi gerektiren bir ilişkidir. Bazı durumlarda ikiden fazlası gerekebilir. Burada A ve B olarak kodladığımız iki direk bulunmaktadır ve onların arasında C diye kodladığımız bir at durmaktadır. Atın iki direğin arasında bulunduğunu söylemek ne anlama gelecektir? At, A olan direk ile başka bir direk olan B arasında mıdır? Aradaki varlık olan C, arasında olduğu iki şeyi gerektirmez mi? Bir kimse, “C, A'nın arasındadır,” deyip duruyorsa, ifade edilen önermenin anlamsız olduğunu söylememiz gerekmez mi?

Bazen B terimi ifade edilmemiş olarak bırakılır. “A daha iyidir.” Kimden ya da neden daha iyidir? “A geniştir.” Hangi şeyden daha geniştir? Böyle terimler *karşılaştırılmalıdır*: Onlar, herhangi bir nitelik bakımından bir kişiyi ya da şeyi başkasıyla karşılaştırır. (Evrende yalnız bir obje olsaydı, geniş olacak mıydı? Böyle söylemek ne anlama gelirdi?)

Kategori Hataları: Bazı anlamsız önermeler kategori yanlışları veya tip çaprazlamaları ihtiva eder. “Görecelik kuramı mavidir.” “İkinci dereceden denklemler at yarışlarına gider.” “Cumartesi yataktadır.” “5 sayısı dün öldü.” Bu önermelerdeki yanlış nedir? “Kar siyahtır” ve “Fareler fillerden daha büyüktür” örneğinde olduğu gibi, onlar sadece yanlış değildir. Biz en azından bunların anlamının ne olduğunu biliyoruz ve bu nedenle onların yanlış olduğunu söyleyebiliriz. Ama “Cumartesi yataktadır” demenin anlamı nedir?

“Bu adam Cumartesi kimdir?” diye birisini sorabilir. “Oh, sen onun bir kişinin adı olduğunu kastediyorsun.” Hayır, ben Cumartesi demek istiyorum, haftanın yedinci günü yani. Haftanın gününün yatakta olduğunu söylüyorum. Şimdi ne diyebiliriz? Haftanın bir günü nasıl yatakta olabilir? Bir yatak uzayda bir objedir. Bir gün, bir yatakta olabilen ya da uzayda herhangi bir pozisyonda olabilen bir tür şey midir?

Böyle önermelerin yanlış olduğunu neden söylemiyoruz? “İkinci dereceden denklemler at yarışlarına gider.” Pekâlâ, gitmezler, öyle değil mi? Öyleyse o yanlıştır.” Ama burada yanlış başka bir şey daha vardır. Bir fil için yatakta olmanın ne demek olacağını biliriz (Onu betimleyebilir ya da resmini çizebiliriz), ama haftanın bir gününe ne demeli? Bir at yarışının ve ikinci dereceden denklemin ne olduğunu biliyoruz; ama “ikinci dereceden denklemlerin at yarışlarına gitmesi” hangi durumun bir betimlemesidir?

Bir kimse şöyle bir iddiada bulunabilir: Önermenin anlamı vardır, ama tanımlama anlamına geldiğine dair durumu tasavvur edemeyiz; biz onu salt kavrayamayız, kavramlaştırma güçlerimiz sınırlıdır. Ancak burada farklı bir tür yanlış göze çarpmaktadır: Yüz milyar ışık yılı mesafeyi tasavvur edemesek de belli bir galaksinin daha uzak bir şey olduğunu söyleyen astronomu anlayabiliriz. Ancak hangi durumun “Cumartesi yataktadır” ve “5 sayısı öldü” önermelerinde betimlendiğini anlamayız.

Bu neden böyle? Pek çok filozof, var olan her şeyin belirli genel kategorilere bölündüğünü söylemektedir. Sayılar bir çeşit şeydir; onlar zamansız objelerdir; tarihleri yoktur ve “önce” ve “sonra” gibi geçici terimler onlara uymaz. Onlar “soyut varlık

lardır” ve maddi şeyler değildir. “Işık”, “ağır”, “kırmızı” ve “yeşil” gibi terimler sadece maddi şeylere (tek tek şeylere) uygundur. Eğer bir sayının doğduğu ya da öldüğünü söylersek varlıkların bağdaşmaz türlerini karıştırıyor olacağız. (2 rakamını tahtadan *silebiliriz*, ama o 2 ve 3 sayılarının toplamının 5 ettiği olgusunu değiştirmez.)

Ancak hangi durumlarla iki çeşit şey farklı kategorilere ait ise her zaman açık ve anlaşılır değildir. Sayılar ve hayvanlar açıktır ama karıncalar ve karıncayiyenler açık değildir. (Onların her ikisi de tek tek şeylerdir.) Birinin bira içtiğini, bir sigara tütürdüğünü ve bir sandviç yediğini farz edin. O kategori sınırlarını aşılıyor mu? Böyleyse kategoriler, tek tek şeylerin ve soyut varlıkların geniş kategorilerine kıyasla çok dardır. Belki biz yalnız şunu söylemeliyiz, “eğer bana bir sandviç içmenin neye benzediğini söyleyebilersen, önermenin anlamı olduğunu onaylayacağım. Onu lütfen tanımlar mısın?”

“Ayak bileğini burktu.” Hepimiz bunun ne anlama geldiğini biliyoruz. “Karaciğerini burktu”ya ne demeli? Bu neye benziyor olacak? “Burkmak” kemikleri ve eklemleri içine almaz mı ve eğer kemikler ve eklemler yoksa bir burkma olabilir mi? “O beynini burktu”ya ne demeli? Eğer çok sıkı çalıştıysa ve artık yoğunlaşamıyorsa bunu söyleyebiliriz, ama o zaman “burkma” sözcüğünü farklı bir anlamda kullanıyor olmaz mıyız?

Hepimiz ayakta dikilme, oturma ve uzanıp yatma arasındaki farklılıklara aşinayız. Şimdi şöyle dediğimizi farz edin: Kitap masanın üzerinde uzanıp yatıyor. Burada “uzanıp yatma” ne anlama geliyor? Peki, kitap tam olarak uzanıp yatmıyor, ama onun pozisyonu, oturma ya da dikilme gibi şeyden ziyade uzanmaya daha fazla benzer. Rafın üzerinde dikili olduğu zaman, şöyle de diyebiliriz: “Kitap orada dikiliyor.” Yine şöyle diyebiliriz: “Kitap orada oturuyor” ama bunu söyleyen bir kimsenin hangi pozisyonu tanımladığı pek açık değildir. Bu, bir kişinin oturduğunu söylediğimizde işaret ettiğimiz durumla aynı değildir.

Metafor: Son olarak genellikle sözcükleri metaforik anlamlarda kullanırız. Anlamı kavramak için bir miktar “kazı” yapmak/derine inmek zorunda kalma ihtimalimiz olmasına rağmen ilkin onların anlamsız olduğunu düşünürüz, ama değildirler. Macbeth’in “Hayat yürüyen bir gölgeden başka bir şey değildir”i, ilk bakışta anlamsız görünebilir: Neyin gölgesi? Ama bu, “O sadece önceki kendi benliğinin bir gölgesidir” şeklindeki sıradan ifadeye benzemez. Metaforda belli tür bir nesne veya fikir, iki şey arasındaki benzerlik ön plana çıkarılarak başka tür bir nesne veya fikri isimlendirmek için kullanılır. Dylan Thomas’ın, “Yeşil filiz boyunca güç, çiçeği büyütür. Benim yeşil çağımı geliştirir” şeklindeki satırları, şöyle anlamlandırılabilir: Bir çiçeğin gelişiminde aktif olan aynı güçler de insanlık olaylarında aktif olur.” Bir filiz bir dal demektir. Burada genç, gelişen bitkilerin sürgün verici niteliğine dikkat çekilir ve yeşil bir çağ demekle yeşillik ile toyluk arasındaki ilişkiye işaret etmektedir: Yeşil meyveler yetişiyor ve henüz olgun değil. Eğer biz yeşillik ve toyluk arasında ilişkiyi fark edemeseydik “yeşil çağ” deyimine neyin sebep olduğunu bilemezdik.

Şairler genellikle dili, daha önce çoğu okurların karşılaşmadıkları bir benzerliği ortaya koymak için kullanırlar. Aristoteles’in (382-324) dediği gibi metafor, benze-meyen şeyler arasındaki benzerliği fark edebilme yetisidir. Metafor sırf dilbilimsel

bir süsleme veya dekorasyon değildir. Shakespeare *Kısasa Kısas* adlı tiyatro eserinde ölümü, “görünmeyen esintilerde mahpus gibi uzanmak” diye tasvir eder ki bu, “o kişi öldü” demekten daha öte bir haykırıştır. Onun öldüğünü söylemek, orijinal metnin “gücünü artırmaz”.

Ancak metafor mısranın dışına çıkamayıp anlamsızlığa düşemez mi? Shakespeare’in “uyuyan mabetler”ini (*Fırtına-The Tempest*) anlamlı hale getirebiliriz, ancak “matematikselsel banyolar”, “ortaç iki ayaklılar”, “sırtüstü deyimler”, “itici vazolar”, “öngörülen kırılma” gibi bilerek uydurabildiğimiz isim ve sıfatlar kombinasyonlarına ne demeli? Örneğin, “Matematikselsel banyolar” ile ne yapabiliriz? “Matematikselsel”i geometrik anlama gelmesi için yorumlamamız gerekir mi? Belki de onların dekorasyonlar kadar kareler ve üçgenler gibi düzenli şekilleri olan banyolar olduğunu söylemeli miyiz? Yazarın niyetinde olmayan diğer pek çok yorumlarla da karşılaşabiliriz.

Onları sorduğunuz zaman E. E. Cummings’in “esnek soruları”ni geriye sıçrayan sorular olarak çözümleyebiliriz. “İtici vazolar” ile aynı şeyi yapabilir miyiz? Peki, “insan eti yiyen dörtgenler” gibi bir isimler dizisini bir şapkaya ve bir sıfatlar dizisini başka bir şapkaya koyarak nadiren oluşturulan ifadeler hakkında ne demeli? Biz, metinde saklı olmayan kendimize ait herhangi bir anlamı daima şart koşabiliriz, ama bu, kamusal bir dilde zor bela anlamlı bir ifadeye dönüştürebilir. Buna rağmen şu şekilde devam edelim:

- A Hiçbir şey “metinde gömülü” değildir. Bir sözcüğü veya bir deyimini nasıl yorumlamayacağımızı belirlemek gerekir. Bir cümle birine anlamlı, bir başkasına anlamsız gelebilir.
- B Tabii ki. Sen Fransızca’yı anlarsan ve ben anlamazsam, Fransızca bir cümle, sana anlamlı geldiği halde bana anlamlı gelmeyecektir. Tüm kastettiğin bu mu?
- A Benim demek istediğim, sırf şart koşarak seçtiğimiz herhangi bir anlamı, var olan bir ifadeye ilıstirebilmemizdir. Eğer “Cumartesi” sözcüğüyle arkadaşın George’u kastediyorsan o zaman Cumartesi’nin yatakta olduğunu söylemek son derece anlamlıdır.
- B Yaptığınız şey, sırf bir kelime oyunudur. Elbette şart koşma özgürlüğümüz vardır; bir sözcükle sevdiğimiz şeyi kastederiz. Ama bu sözcüklerle şu anki kastettiğimiz şeyden bahsediyorsak “Cumartesi yataktadır”ı anlamlı hale getiremeyiz.
- A Genellikle, bir kimsenin ne söylemeye çalıştığını anlamıyorsak verdiği anlamı başka sözcüklerle yeniden dile getirmesini isteriz.
- B Evet, hadi diyelim ki o, “Cumartesi yataktadır”ı “haftanın yedinci günü yataktadır” diyerek açıklıyorsa? İşe yarayacak mı?
- A Hayır. Sen kendi başına eş anlamlılar veremezsin. Bir ifade anlamsızsa onun iddia ettiği açıklama da anlamsız olacaktır.
- B Ve bazen onu söylemek için hiçbir yol yoktur. Orada tam önümüzde bir ağaç vardır dersek ve bunu söylemenin ne anlama geldiğini bilmediğini söylediğinde aynı şeyi başka sözcüklerle söyleyebileceğimi sanmıyorum. Onun hangi ağaç olduğunu izah etmeye çalışabilir, sözlüğe başvurabilir, resimler gösterebilir vb. şeyler yapabilirim, ama bir kez her şey yapıldığında daha ne yapabileceğimi bilemem. Bu, elde edebildiğim kadarıyla temel bir şey hakkındadır. Onu anlamazsan kusura bakma, yapabileceğim daha fazla bir şey yok.

- A Ve eğer “Cumartesi yataktadır” dersem ve onu anlamadığını söylersen onu başka sözcüklerle söylememe izin ver ve onu söylemek için başka herhangi bir sözcük düşünemiyorum. O halde mesele nedir? Anlamın bana açık olduğu ve başka hiçbir önermenin onu daha açıklayamadığı, senin de benim söylediğim şeyin anlamsız olduğunu öne süreceğini biliyorum.
- B Ve en azından önermedeki sözcükleri İngilizce’deki kullanımına uygun olarak kullanırsan senin kastettiğin muhtemel şeyi anlayamam.
- A Ve kimin haklı olduğuna nasıl karar veririz? Bir önermenin anlamı olup olmadığını gösteren bir ölçü var mıdır?
- B Herkesin mutabık olacağı bir ölçü yok.
- A Bir filozof bir keresinde çok uyuduğu için eleştirildi ve bu konuda defalarca azarlandıktan sonra şöyle dedi: “Ben gerçekten diğer insanlardan daha uzun süre uyumam, yalnız daha yavaş uyurum.” Bunun bir anlamı var mı?
- B Kuşkuluyum, ama sormak zorunda olacağım şey şu: Uyumak, bir kimsenin hızlı ya da yavaşça yapabileceği türden bir şey mi? “O başkalarından daha yavaş uyur” demek, “O başkalarından daha uzun uyur.” demenin salt başka bir yolu değil midir? Öyle değilse onun daha yavaş uyuduğunu söylerken neyi kastettiğine dair hiçbir fikrimin olmadığını söylemeliyim.
- A Ve onun ne anlama geldiğini bildiğimi söylersen ne dersin?
- B Daha yavaş uyuyan ama daha uzun uyumayan bir kimse göster, derdim. Onları anlamca farklılaştırma konusunda ne söyleyebilirsin? Birbirinden ayıracak hiçbir şey yoksa bunların aynı şeyi söylemenin sadece iki yolu olduğunu söyledim. Ya da değilse “daha yavaş uyumak” şeklindeki bir ifade anlamsızdır. Veya farklı bir metafor varsa ise onu bana açıkla lütfen.
- A Ve onların farklı anlamları olduğunu ve senin sadece farklılığı anlamadığını söylersen ne dersin?
- B Onları birbirinden ayıracak hiçbir şey söylemediğini iddia ederdim. İfadeyi, anlayabildiğim bir şeye tercüme etmek zorunda kalırdım. Bir teoloğun şöyle dediğini farz et: “Fiziksel dünya hiçbir şekilde gerçek değildir, insanoglu yalnız yarı-gerçektir ve sadece Tanrı tam anlamıyla gerçektir.” Bununla ne kastettiğini tam olarak bilmiyorum. Ben bu kişiye, “gerçek” sözcüğüyle neyi kastettiğini ilk önce açıklığa kavuşturmasının daha doğru olacağını söylerdim.
- A Kuşkusuz o, bizim ağaçlar ve dağlar olarak aldığımız şeylerin yalnız kuruntular ve fanteziler olduğunu söylemek istiyor. Hatalı olduğunu söyleyebilirsin ama bu yüzden söylediği şeyin anlamsız olduğu sonucuna varmazsın.
- B Varmam. Ben her zaman, bir kimsenin kullandığı sözcüklerle ne kastettiğini anlamaya hazırım. Ben bazı cümlelerin tamamen anlamsız olduğunu söylemeden önce bununla kastettiği şeyi dikkatlice derinlemesine araştırırdım. Bu olabilir mi, şu olabilir mi? Bu, sözlü iletişimde ana sorundur. Şu anda televizyondaki yerel tarih kanalı bir yazar adının verildiği satırda, “Tarih sizsiniz.” der. Şimdi bu, dünyada ne anlama gelir? Bu ibare sırf bir sözcükler demeti mi, yoksa muhtemelen bir kategori hatası mı? Belki de “Tarih sizdedir.” demek istenir. Ama bu ne anlama gelir? Muhtemelen o, sizin genlerinizin, atalarınızın genle-

rinin milyonlarca ürünü olduğu anlamına gelir ve şimdi var olmasalardı siz, siz olacak mıydınız? Ya da burada hiç olmayacaktınız. Bilmiyorum. Böyle şeyler söyleyen insanlar niçin bize, bu şekilde kullanmak yerine bunlarla ne kastetiklerini söylemezler? Şöyle derdim: “Anlamı açıklığa kavuştur; sen deyimi icat eden birisin, öyleyse sanki haşmetli ve gizemli derinlikte bir şey söyleniyormuş gibi sözcük demetlerini atıp savurmak yerine, anlaşılır kılman daha iyi olur. Onlar derinlikli bir şey söylediklerini düşünürler veya en azından seni, bunun yaptıkları şey olduğuna inandırmak için etkilerler. Felsefe olarak geçen şeyin çoğu bundan başkası değildir ve bu oyunun başlangıcında yer almalıyız.

Tüm bunların ötesinde tarih bir kişi değildir, bu nedenle o, sen olamaz. Bunu söylerken anlamsız bir etiket ortaya koymuş oluruz. Diğer yandan da konuşmacının söylediklerinden çok farklı anlamlar çıkarmaya girişiriz. Burada kessek iyi olur ve onun uydurduğu şeyin, sözel çöplükten daha fazla bir şey olduğunu gösterebilirsin.

- A Ama onun ne zaman sözel çöplük olup ne zaman olmadığı hakkında uzlaşılabilir bir ölçüt var gibi görünmemektedir.
- B Öyle diyelim. Ama ileriki bölümlerde bazı felsefi problemleri ele alalım. Belki onlar bu anlamsızlığın tartışmalı sorununa ışık tutacaktır.

ALİŞTIRMALAR

1. Aşağıdaki, sözel bir sorun mudur? Öyleyse, onu nasıl çözerdin? Bir ağaca tutunan bir sincap onun etrafında döner durur, ağacın karşı tarafına, kurtulmaya çalıştığı bir adamdan saklanmak için tutunur. Şu halde sincap ağacın etrafında döner ve adam da döner (ondan biraz uzakta). Ama adam sincabın etrafında döner mi?⁹
2. Arabadaki arızalı bir parçayı değiştiriyorsun. Ertesi gün aynı şeyi başka bir parçayla yapıyorsun ve sonra her parçayı yenisiyle değiştirinceye kadar her gün böyle yapıyorsun. Bu sürecin sonunda o, sahip olduğun aynı araba (yeni parçalarla birlikte) ya da farklı bir araba mıdır? Farklıysa o ne zaman böyle oldu?
3. Jack erkek kardeşi Dick'e "Öldüğüm zaman bütün paramı sana bırakacağım" dedi. Ertesi gün fikrini değiştirdi ve paranın hepsini ona değil karısına bırakmaya karar verdi. Kendi iradesiyle şöyle yazdı: "Tüm paramı yakın akrabama bırakıyorum" (karısına). Ancak Jack'in haberi olmadan, karısı ölmüştü. Ertesi gün Jack'in kendisi öldü ve onun parası, yakın akrabasına gitti, yani Dick'e. Bu durumda Jack, Dick'e verdiği sözü tutmuş oldu mu?
4. Domates bir meyve mi, yoksa bir sebze midir? Bu ne tür bir sorudur ve sen bunu nasıl çözerdin? Şimdi "Müzik bir dil midir?" sorusuna aynı şekilde yaklaşın?
5. Bu, beş gün sonra geri gelen, geçen hafta yaşadığım aynı soğuk mu yoksa farklı bir soğuk mu? Bu durum, cevabınızın evet ya da hayır olup olmamasında etkili olur mu?
6. Ölüm, uzun süre kalp atışının duraklaması olarak tanımlandı. Daha sonra tanım, beyin dalgalarının duraklaması şeklinde değiştirildi. Varsayalım burada ölüm demek için gerekli olan şey birinin iyileşememesi olsun (O geçen yıl iki kez öldü, demeyiz) o halde ikinci tanımın ilkinden daha mı iyi bir seçenektir? İkincisini, doğru bir tanım sayar mıydınız?
7. A'nın X sınıfının özelliğini ve B'nin ona eşlik eden bir özellik olduğunu düşünün. Aşağıdaki önermelerden hangisi ya da hangileri doğrudur?
 - a. Eğer A'ya sahip olmasaydı, bu bir X olmazdı.
 - b. B'ye sahip olmasaydı, bu bir X olmazdı.
 - c. Bir X olmasaydı, o A'ya sahip olmazdı.
 - d. O bir X olmasaydı, B'ye sahip olmazdı.
8. Her bir durumda anlaşmazlığı açıklığa kavuşturmak için tanımlayıcı bilginizi ve eşlik eden özellikleri kullanarak aşağıdaki konuları ele alınız.
 - a. Ayaklarını kesersem bu yine masa mıdır? Ateşe atmak için parçalarsam?
 - b. Şimdi sıvı değilse bile o hala su mudur?
 - c. Yaktıktan sonra o hala bir ahşap mıdır?

9 William James'ten uyarlanmıştır, *Pragmatism* (New York: Longmans Green, 1907), ss. 43-45.

- d. Yirmi bir yaşından önce birisi yine de bir yetişkin midir?
 - e. Farklı vagonları olsa bile o yine de aynı tren midir?
 - f. Her gün istasyonu farklı bir zamanda terk etse bile o yine de aynı tren midir?
 - g. Magnetik olmasa bile bu demir midir?
 - h. Hiçbir çizgisi olmasa bile o hala bir zebra mıdır?
 - i. Diğer hücrelerim yer değiştiriyor olsa bile vücudumda var olan bütün hücrelerimle birlikte yine on yıl önceki halimle aynı kişi miyim?
 - j. İnek yedikten sonra, o hala aynı ot mudur?
9. Aşağıdaki tanımları nedenleriyle değerlendiriniz.
- a. Kuş: Tüylü omurgalı.
 - b. Fanatik: Amacını unuttuktan sonra çabalarını iki katına çıkaran kimse.
 - c. Adaçayı: Hindi dolmasında kullanılan bir baharat.
 - d. Ağaç: Tüm bitkilerin en büyüğü.
 - e. Liberal: Özgürlüğe değer veren kimse.
 - f. Ev: İnsanın ikameti için tasarılan bir yapı.
 - g. Alacakaranlık: Gündüz ile gece arasındaki süre.
 - h. Hareket: Yeryüzünün yüzeyi açısından pozisyonun değişmesi.
 - i. Çöp sepeti: Atılan çöpleri koymak için kullanılan bir sepet.
 - j. Kitap: Kâğıt, kapak ve baskı içeren herhangi bir şey.
 - k. Ekvator: Yeryüzünün etrafında uzanan hayali bir çizgi, kutuplar arasındaki orta yol.
 - l. Evlilik: Yasal fuhuş.
 - m. Sol: Sağın zıddı.
 - n. Din: Boş zamanında yaptığın şey.
 - o. Çarşamba: Salı'yı izleyen gün.
 - p. Pompa: Suyu yer altından çıkarmak için kullanılan araç.
 - q. Yemek (fiil): Ağız yoluyla yemek yemek.
 - r. Kalp: Vücuda kan pompalayan organ.

10. "Eylem" sözcüğünün tatmin edici bir tanımını aşağıdaki değerlendirmeler ve sorular ışığında yapmaya çalışınız.

"Hukukta bir eylem olmalı." Teşebbüs edilen cinayet bir eylem sayılır, ama niyetlenen bir cinayet değildir. Bununla beraber bir eylem neyi içerir? Birine ateş ederseniz ve kurban ölürse eyleminiz nasıl bir şeydir? Parmağınızı tetiğe doğru bükme? Parmağınızı tetiğe dokundurmak, artı kurşunun silahtan çıkması? Bu ikisi ile kurşun kurbanın vücuduna mı girer? Bu üçü ile kurşun kurbanın kalbine mi girer? Bu dördü ile kurbanın ölümü mü gerçekleşir? Eyleminizin parçası ve sonuçları hangileridir?

Aşağıdakilerden hangisi eylemler olarak sayılır ve neden?

- a. Uyurgezerken birini öldürüyorsun.
- b. Birini ölümüne bıçaklıyorsun ama böyle yaptığını hiç hatırlamıyorsun.
- c. Düşünmeksizin veya önceden tasarlamaksızın sırf alışkanlığın gücüyle düşüncesizce bir şey yapıyorsun.

- d. Hiçbir şey yapmıyorsun, ama onu doyurabilecek iken açlıktan ölmesine izin veriyorsun ya da birini kurtarabilecekken boğulmasına göz yumuyorsun.
- e. Arabanın bakımını yaptırmayı ihmal ediyorsun, böylece frenler çalışmadığı zaman arabanı, sonuçta bir yayanın ölümüne sebep oluyor.
11. Yalnız ekşi ve daha acı tatma tecrübeleri yaşamış isen tatlı bir duyumun neye benzediğini tasavvur edebilir misin? Sadece limon ve portakal tattıysan bir mandalının tadını tasavvur edebilir misin? Ya da yalnız erik ve şeftali tattıysan bir nektarinin tadını düşünebilir misin? Eğlencenin kesintiye uğramasından ve değerli bir eşyanın çalınmasından ötürü duyduğun üzüntü gibi başka durumlarda üzüntü yaşamış olsaydın sevilen bir kişinin ölümünden duyulan üzüntünün neye benzediğini söyleyebilir miydin? Eğer yalnız Mozart'ın andantelerini tecrübe etmişsen bir Mahler antadesinin üzüntüsünün neye benzeyeceğini söyleyebilir miydin? Açgözlüyü asla tecrübe etmemişsen açgözlünün ne olduğunu bilebilir misin? Eğer Bay X sana açgözlü diye anlatıldı ise onun hissetme-durumlarının neye benzediğine veya ondan ne beklediğine dair herhangi bir fikrin olur muydu?
12. Bizzat kendin bunları tecrübe etmeden aşağıdakilerle ilgili herhangi bir fikrin olabilir mi? Bu fikirlerin (ideas) basit ya da karmaşık olup olmadığı konusunda ne düşünürsün? Fikri (idea) imge ya da kavram anlamında kullanıp kullanmadığını anlat.
- a. Uzay
b. Kitap ayracı
c. Hiçlik
d. Hareket
e. Yüzme
f. Hayat
g. Yenilik
h. Pişmanlık
13. Aşağıdaki kavramların, şayet öyleyse, ne türden deneyimlere dayandırıldığını anlatabilir misiniz? Bu kavramların her biriyle ilgili bir fikre (idea) sahip olmak için nasıl veya ne türden bir deneyimi olması gerekir?
- a. Kapı tokmağı
b. Irksal kaynaşma
c. Ahlaki/manevi açıdan arzulama
d. Hoş geldiniz
e. Olasılık
f. Ekonomik fırsat
g. Sonsuzluk
14. Birisi kütüphaneci Karen'e kütüphanenin raflarının kanserojen madde içerdiğini söyledi. Karen çok geçmeden baş, eklem ağrısı ve nefes darlığından mustarip olmaya başladı. Ama daha sonra Karen raflarda kanserojen madde olmadığını öğrendi. Birden bire semptomlar kayboldu. Daha sonra meslek-

ten biri bana rafların kanserojen madde içerdiğini söyledi, ama Karen bunu bilmediği için keyfi kaçmadı ve bu yüzden semptomlar da ortaya çıkmadı.¹⁰

- A Sanırım bu sözde hastalık tamamen gerçek dışıdır. Sahtedir.
B Ama Karen gerçekten bu semptomların tümünü hissediyor. O yalan söylemiyor; hakikaten acı ve rahatsızlık hissediyordu.
A Yine de bu gerçek değildir. Vücudunda böyle bir duruma neden olan ne bir virüs ne de bir mikrop var.
B Olmayabilir, ama ona gerçek geliyor.

Bu tartışmaya devam edin ya da çözümleyin.

15. Aşağıdaki cümlelerin anlamsız olduğunu düşünüyor musun? Niçin?
- O bir gürlüğü gördü (veya bir renk işitti).
 - O, 2 inch* uzunluğunda bir çizgi çizdire.
 - “Hayat, çok renkli cam bir kubbe gibidir. Beyazı sonsuzluğun parlaklığına boyar” (Shelley).
 - “Biz çökmüş mağaraların göz kapaklarıyız” (Allen Tate).
 - Zaman başlamadan önce ne oldu?
 - Ufkun ötesinde, uzayın ötesinde, gerçekliğin ötesinde, kusursuz.¹¹

10 Michael Fumento, “Sick of It All,” *Reason*, June 1966, s. 20.

* inch, teknolojik ürünlerde çapraz uzunluğu ölçen bir birimdir, çizgiler için kullanılmaz.

11 Burada beyond reproach ibaresinin deyimsel anlamı dilimize “eleştirilemeyecek kadar mükemmel” olarak çevrilebilir.

SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA

- Adler, Mortimer, *Some Questions about Language*, LaSalle, IL: Open Court, 1976.
- Alston, Willam, *Philosophy of Language*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1963.
- Austin, John L., *How to do Things Words*, New York: Oxford University Press, 1965.
- Black, Max, *Language and Philosophy*, Ithaca: Cornell University Press, 1949.
- Brown, Roger, *Words and Things*, New York: Free Press, 1958.
- Chappel, V. C., *Ordinary Language*, Prentice Hall, 1964.
- Cohen, Jonathan, *The Diversity of Meaning*, London: Herder and Herder, 1963.
- Drange, Theodore, *Type Crossing*, The Hague: Mouton, 1966.
- Erwin, Edward, *The Concept of Meaninglessness*, Baltimore: Johns Hopkins Univesity Press, 1970.
- Higginbotham, James, *Language and Cognition*, Boston: Blackwell, 1990.
- Hume, David, *An Enquiry Concerning Human Understanding*, 1751.
- Johnson, Alexander B. A., *Treatise on Language*, edited by David Rynin, Berkeley: University of California Press, 1947. First Published 1836.
- Katz, K. Jerrold, *The Philosophy of Language*, New York: Harper, 1966.
- Martinson, A., *The Philosophy of Language*, New York: Oxford University Press, 1990.
- Mill, John Stuart, *A System of Logic*, Book 1. London: Longmans Green, 1843.
- Nagel, Thomas, *What Does It All Mean?* New York: Oxford University Press, 1987.
- Plato, *Euthyphro; Laches; Meno*. Many Editions.
- Quine, Willard W., *Word and Object*, New York: Wiley, 1960.
- Robinson, Richard, *Definition*, New York: Oxford University Press, 1950.
- Sanders, Steven and David Cheney, eds.: *The Meaning of Life*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1980.
- Suppes, Patrick, *Language for Humans and Robots*, Boston: Blackwell, 1991.
- Waismann, Friedrich, *Principles of Linguistic Philosophy*, London: Macmillan, 1965.
- Wittgenstein, Ludwig, *Philosophical Investigations*, translated by G. E. Anscombe, New York: Macmillan, 1953.
- Not:** Okuma listesindeki maddelerin çoğu, deneme ya da makalelerden ziyade kitaplardan oluşmaktadır. Felsefe Süreli yayınlarındaki makaleler çoğu zaman kolayca elde edilemez ve daha tekniktir. Yalnız listede geçen kitaplardan alıntı yapılmıştır.